

Ropa, ropa, ropa ...

Ing. Václav Volf

Tento soubor článků z Informačního zpravodaje MERO ČR, a. s., je určen pro vnitřní potřebu zaměstnanců této společnosti. Stručně seznamuje s historií komodity, se kterou se při své práci denně setkávají.

Autor této publikace si nečiní nárok na vyčerpávající rozsah informací.

**Prameny: P. Eggner – Ein besonderer Saft
Encyklopedie Academia
Römpps Chemie Lexikon
Ročenka Hospodářských novin
Oil and Gas Journal
Časopis Ekonom**

listopad 2001

OBSAH

1. Nahlédnutí do historie	4 strana
2. Prapočátky využití ropy	7 strana
3. Skromné začátky	9 strana
4. Rockefeller se prosazuje ...	12 strana
5. Ropa se stává pojmem	14 strana
6. Kavkazská ropa	17 strana
7. Royal Dutch a Shell	19 strana
8. Konkurenční boj Davida s Goliášem	21 strana
9. Nafta na Středním východě	24 strana
10. Ropa v Persii	27 strana
11. První světová válka a období mezi válkami	29 strana
12. Dohoda RED LINE	32 strana
13. Blízký a Střední východ mezi světovými válkami	34 strana
14. Ropa a její úloha ve druhé světové válce	36 strana
15. ROPA – produkční země začínají zlobit	40 strana
16. Suezská krize a co to provedlo s ropou	43 strana
17. Vznik organizace OPEC	46 strana
18. Šestidenní válka a ropa	49 strana
19. OPEC se stala účinnou zbraní	52 strana
20. Válka Jom Kippur a ropný bojkot	55 strana
21. Co prozradila konference OPEC v Daharu	58 strana
22. Ropa ve 3. čtvrtletí 20. století	60 strana
23. Kolik ropy ještě pro potřebu lidstva zbývá?	64 strana

1. Nahlédnutí do historie

Ropa bývá často nazývána mystickou surovinou. A musíme připustit, že na tom něco je. Je záhadná nejen způsobem, jakým vznikla, ale i tím, kde ji hledat a k čemu ji nejlépe využít, svým vlivem na technický a společenský rozvoj lidstva, tím, co dokázala natropit nejen v historii, ale i dobách nedávno minulých, a nakonec i tím, že nevíme, jak dlouho ji ještě budeme moci získávat. Jisté je snad pouze to, že existují důkazy o využívání ropy člověkem již před 6000 lety.

Nad způsobem, jak a z čeho ropa vznikla, si lidstvo lámalo hlavu od doby, kdy ji poznalo, a přes veškerý vědecký a kulturní pokrok to není úplně jasné dodnes.

Pokud vynecháme různá romantická tvrzení, jako například to, že ropa je krev obrovitého sedláka Thyrsa, kterého na římské silnici v Tyrolích mezi Seefeldem a Zirlem zabil rytíř Haymo, setkáváme se s pokusy o mnohem racionálnější vysvětlení jejího původu. Podle jedné domněnky pochází ropa z lávy zemského nitra; podle jiné se k nám dostala ve formě spadu z vesmíru. Na posledně jmenované teorii věda poměrně dlouho trvala, neboť se odvolávala na spektrografická zjištění, že v atmosféře velkých planet a v plynovém obalu komet je ve velkém množství obsažen metan. Otázkou však je, jak by metan mohl projít zemskou atmosférou, aniž by se vypařil, neboť podobné látky nebyly v žádném meteoritu nikdy nalezeny. Další docela vědecky působící teorie tvrdila, že ropa vznikla z karbidů kovů ve vulkanickém prostředí uvnitř země. Slabým místem této hypotézy se stal fakt, že ropa se ve vulkanických oblastech primárně nevyskytuje a že ve směsi uhlovodíků ropy se nacházejí kromě jiného i složité odvozeniny organických látek jako chlorofylu nebo červeného krevního barviva hemoglobinu.

V dnešní době převládá teorie, že ropa vznikla z uhlovodíků, tuků a bílkovin malých živočichů a rostlin za současného vlivu bakterií, enzymů, vysokých tlaků a teplot v zahnívajícím bahně mělkých pobřežních vod dávných moří. V tomto slaném prostředí probíhá proces rozkladu bez dostatku kyslíku. Nedostatek kyslíku v mořské vodě v tehdejších mělkých zálivech byl zapříčiněn také tím, že v předpokládané době vzniku ropy neexistovaly tzv. polární ledové čepičky, které ovlivňují vznik mořských proudů a tím zlepšují okysličování vody v oceánech. Ve snaze ověřit si správnost této teorie byly provedeny pokusy se smícháním různých organických látek jako rybí tuk, lněný olej, včelí vosk, celulóza, terpentín a kaučuk při nedostatku kyslíku. Po přidání vodíku byla získána látka, která nelibě zapáchala a svou barvou, olejovitou konzistencí a vlastnostmi připomínala ropu.

Místem vzniku ropy jsou tedy pravděpodobně usazeniny bahna, do nichž v ohromných množstvích napadala či v naplaveninách tehdejších řek byla nanesena mořská fauna a flóra té doby. Přesto se však 90 % vytěžitelných zásob ropy nenachází v těchto usazeninách, ale v sedimentech pískovce a vápence, tedy v tzv. sekundárních nalezištích. Sem byla ropa vytlačena buď pohybem zemských vrstev, nebo se sem vzhledem ke svým vlastnostem dostala vztlínáním. Většinou jde o oblasti geologických zlomů či o oblasti, které vznikly posunem zemských vrstev. Stalo se tak před mnoha desítkami až stovkami milionů let. Odhaduje se, že 58 % nalezišť se nachází v terciárních vrstvách.

Typickou oblastí vzniku ropy byla oblast Perského a Arabského zálivu, která byla v době terciéru zaplavena klidným mořem s velkým množstvím ryb. Právě v této oblasti se s ropou lidstvo od pradávna setkávalo.

Jedna z nejstarších zmínek o ropě a jejím využití pochází z Mezopotámie. Podle Starého zákona dostal Noe před 6000 lety před přicházející potopou pokyn od Boha „postavit ze dřeva loď s komorami a zevnitř i zevně ji vysmolit naftou”. Slovo „nafta” je sice chaldejský výraz pro smůlu, ale v Mezopotámii nebylo tolik smůly, kolik jí Noe potřeboval, proto se mohlo jednat jediné o “smůlu ze země”. A ta v mnohých místech této oblasti ze země volně vyvěrala a když zoxidovala, byla z ní výborná lepicí a těsnicí hmota.

Starý zákon však není jediným zdrojem našich znalostí o ropě z té doby. Známý epos o Gilgamešovi, který je o 1000 let starší než Starý zákon, se také zmiňuje o potopě a o příkazu boha hlubin Eu postavit loď pro lidi a zvířata. Král Gilgameš byl dokonce technologicky dále než Noe, když popisoval: „Vzal jsem Kuupri, vlil jsem jej do pece a natřel jsem s tím vnitřní i vnější stěny lodi.” Snadno uhádneme, že zatímco Noe zřejmě pracoval s bitumenem tak, jak vyprýštil ze země, Gilgameš vlastně uskutečnil „rafinerské zpracování” tím, že z bitumenu oddělil lehčí frakce. Tedy nic nového pod sluncem, i když my to dnes dovedeme o něco elegantněji.

Je možno namítnout, že epos o Gilgamešovi se dlouho předával jen ústní tradicí a sepsán byl až mnohem později, ale i sumerské hliněné tabulky z doby 3000 let před Kristem obsahují výrazy olej z bitumenu či přírodní bitumen, jež označují ropu. V klínovém písmu se ropa označovala jako „ia-kur-ra”, ale klínové písmo znalo také výraz „assir”, což je svítící voda, tedy nepochybně lehký olej.

V závěru této části připomeňme ještě jeden historický pramen. Když královna ze Sáby dávala hádanky Šalamounovi, zeptala se ho: „Co je to? Prach země vyteče jako voda a osvětlí dům.“ A moudrý král bez váhání odpověděl: „Nafta.“

2. Prapočátky využití ropy

Ropa měla již od pradávna různé využití. Ve starém Babylonu ji používali jako maltu při stavbách (stavební materiál Babylonské věže byl spojován ropou podobně jako při stavbě Velké čínské zdi) a 1200 let před naším letopočtem na dvoře krále Nabuchodonozora našla ropa uplatnění v olejových lampách s knotem. V Egyptě se bitumenová hmota využívala k balzamování mumií. Na indickém subkontinentu ropa sloužila jako palivo pro ohřívání vody.

Vzhledem ke svým vlastnostem nemohla ropa uniknout pozornosti vojenských kruhů. Oslavování vítězství Alexandra Velikého po dobytí města Ekbatana slavnostními ohni z hořící ropy můžeme chápat ještě jako celkem mírumilovné využití ropy ve válečných konfliktech. Také využívání hořícího zemního plynu k náboženským účelům v Persii, na Kavkaze a dokonce i v carském Rusku v podobě tzv. „svatých ohňů“ bylo vcelku nevinné. Nepočítáme-li hořící šípy (vlákno nasáklé ropou), ropu do bitev nasadili ve velkém stylu až Číňané. Vyráběli hliněné nádoby, které naplnili ropou, jež se při nárazu rozbily a jejichž obsah se prostřednictvím zapáleného knotu vznítit. Novátory v tomto směru však byli Řekové, kteří si vzali na pomoc chemii. Přišli totiž na to, že nehašené vápno může ropu snadno zapálit, protože teplota vápna při hašení je vyšší než zápalný bod ropy. Později svůj objev ještě vylepšili přidáním síry, pryskyřice, oleje a soli a touto směsí plnili spodní část dvoudílné hliněné láhve. Když se hozená láhev nárazem rozbila, obě zápalné části se spojily a výsledkem byl velký plamen.

Ještě strašnější účinek přineslo „vylepšení“, které vynalezl jistý Callinicos, snad Syřan, roku 650 našeho letopočtu. Použil vynálezu sací pumpy svého krajana Ktabiose, a tak vznikl plamenomet s velkou ničivou silou pod názvem „řecký oheň“. Proč řecký, to není zcela jasné, protože jej používala hlavně říše Východořímská, která se tímto způsobem dokázala dlouho bránit nepřátelským nájezdům. Známa je například porážka cara Igora, který při obléhání Cařihradu přišel vinou této zbraně asi o 1000 lodí. Tato zbraň byla natolik ničivá, že ji Lateránský koncil rytířstva západoevropských zemí v roce 1139 zakázal používat. Tento zákaz se dodržoval bezmála 800 let až do vypuknutí první světové války, kdy se plamenometry začaly opět používat.

Ropa však našla i mnohem důstojnější využití. Již Babyloňané používali proti různým vyrážkám mast ze směsi piva a ropy. Již před 3000 lety existovalo u jezera Van (dnešní východní Turecko) jakési sanatorium, ve kterém se léčil revmatismus olejovými zábaly. Číňané dokonce předepisovali ropu i vnitřně proti chorobám žaludku a střev a vyráběli z ní i oční masti.

Zákaz „řeckého ohně“ jako válečné zbraně způsobil na dlouhou dobu pokles zájmu o ropu a o její zpracování, i když ne zcela. V té době panoval v Evropě temný středověk a ropa byla v důsledku papežského prokletí považována za dílo ďáblovo. Vracející se křižáci však ze svých výprav přinášeli na starý kontinent nejen informace o ropě, ale dokonce v malém množství i ropu samotnou, a tak se jí někteří Evropané zabývali i po Lateránském koncilu. Nejednalo se ale pouze o alchymisty, kteří v ní hledali kámen mudrců, což v podstatě znamenalo vylepšování destilační techniky, ale byli to zejména lékaři, mnichové a šarlatáni různého ražení, kteří z ropy vyráběli masti, „zlato“ a různé „elixíry lásky“. V této době se ropa nedovážela z Persie, nýbrž se nacházela i na několika místech v Evropě, kde samovolně vyvěrala ze skal a ze země.

Mnichové z kláštera na jezeře Tegern (jižně od Mnichova) již v 16. století našli ve svém okolí skálu, ze které odkapávala ropa, a až do 18. století ji sbírali a prodávali jako prostředek proti dně, bolestem uší a kožním onemocněním. Nazývali ji podle jména svého kláštera Quiriusöl a v nejlepších dobách produkovali až 40 litrů denně. Není bez zajímavosti, že v moderní době se o toto naleziště zajímala i firma SHELL. Představitelé města Wiesse však dali přednost jinému využití tohoto přírodního nálezů - zřídili zde prosperující sirté a jodové lázně.

V Tyrolsku se ve stejné době vyráběl z ropy tamních nalezišť známý ichtiöl. Menší množství ropy se nacházelo také v Alsasku a v severním Německu. V této oblasti se z ropy vyráběla převážně mazadla na vozy.

Události spojené s využitím ropy v Evropě dostaly spád v druhé polovině 19. století, kdy byly provedeny první vrty v Lüneburgské stepi (Lüneburger Heide). Ropa tehdy sice nalezena byla, ale musela to být Amerika, která nám ukázala, že ropa může sloužit i jiným účelům, než jsou jen masti a mazadla.

3. Skromné začátky

V polovině 19. století pokročil rozvoj průmyslu v Evropě natolik, že bylo třeba stále více mazadel a olejů pro stroje. Ani železnici, která nahradila dřívější kočáry, osvětlení svíčkami a lampami na řepkový olej příliš neslušelo. Vzhledem k tomu, že hlavním zdrojem paliva byl tehdy řepkový olej a velrybí tuk, bylo nutné hledat nové suroviny. První, spíše výjimečné pokusy o osvětlení ulic ropnými lampami byly učiněny v roce 1816 v polském Drogobyczi a v roce 1857 v Bukurešti.

Čas ropy, ačkoliv byl již za dveřmi, stále nepřišel, a tak se využívalo uhelné smoly. Velmi významnou událostí se stal nový patent skotského chemika Jamese Younga, na jehož principu se zpracovávalo hnědé uhlí na kerosin. Tento patent dal vzniknout řadě rafinerií v Evropě i v Americe. Kerosin přinášel slušný zisk, neboť byl čistší a dával více světla než velrybí tuk (ostatně byl nejvyšší čas, protože počet velryb v té době rapidně klesal).

S kerosinem souvisí také použití prvního marketingového triku v této branži, který posloužil ke zvýšení odbytu tohoto produktu. V Rakousku byl vyvinut nový typ kerosinové lampy, kterou začala ve velkém množství a za nízkou cenu prodávat kanadská firma North American Kerosin Light Co., aby tak přispěla k většímu odbytu dražšího kerosinu.

Pro úplnost je třeba dodat, že v Americe byla výroba kerosinu z uhlí brzy nahrazena destilací trinidadského bitumenu z tamních asfaltových jezírek. Přihlašoval se však již nový konkurent s typickou americkou budoucností. V padesátých letech minulého století farmáři v americké Pennsylvánii při vrtání studní na vodu často naráželi na ropu, pro kterou se marně hledalo jiné využití než jako léčebného prostředku proti revmatismu, dně, vyrážkám, choleře a podobně. Stejně starosti měl i významný obchodník v této branži Samuel Kier. Pokoušel se využít ropu k osvětlení, ale to se mu vůbec nedařilo, protože ropa kouřila mnohem více než velrybí tuk. Proto se Kier dal dohromady s neznámým chemikem z Pittsburgu a společně hledali v podzemní laboratoři řešení. Po mnoha neúspěších, včetně výbuchu celého zařízení, se jim podařilo najít destilační metodu produktu, který se mohl směle měřit s kerosinem získaným z uhlí nebo z bitumenu.

Samuel Kier však ještě nebyl tím, kdo odstartoval velkou honbu za ropou. O úspěšně provedené destilaci ropy se dozvěděl právník George H. Bissell, který se chopil příležitosti a založil akciovou společnost Pennsylvania Rock Oil Company, pro niž pronajal v okolí města Titusville v Pennsylvánii v blízkosti nalezišť pana Kiera pozemky o rozloze 150 jiter, tj. asi 70 hektarů.

Nejslavnějším se však stal jeden z malých akcionářů této firmy, Edwin Laurentin Drake, který dříve prošel různými povoláními - pracoval jako lodní stevard, obchodní zástupce či vlakový průvodčí. Do akciové společnosti vložil veškeré své úspory, bylo to asi 250 dolarů, a protože se tím finančně vyčerpal, nechal se od Bissellovy společnosti najmout do Titusville jako hledač ropy. Drake byl trochu neuhlazený a aby působil poněkud důvěryhodněji, Bissell jej v Titusville představil jako plukovníka. V důsledku této malé lži bylo jeho přijetí, které se odehrálo 15. května 1858, velmi uctivé. „Plukovník“ Drake si najmul místního kovářského mistra Williama Smithe a k obveselení celého okolí se pustili do vrtání. Nikdo nechtěl věřit, že je možné ze studní těžít čistou ropu.

Více než rok bylo úsilí plukovníka Drakea neúspěšné. Nacházeli jen čistou nebo nejvýše zaolejovanou vodu, i když na mnoha místech v okolí ropa prosakovala ze země samovolně. Když akcionáři v Pittsburgu již ztráceli důvěru v úspěšný výsledek celé akce, narazil „bláznivý Drake“ 25. srpna 1859 v hloubce 21 metrů na ropu, která z vrtu vytékala ve značném množství. Když s kovářem Smithem nainstalovali čerpadlo, získávali denně 5000 litrů ropy. Ta se tehdy prodávala za 20 dolarů za barel (= 159 l), což pro společnost znamenalo značný zisk, aniž by bylo nutno kromě otáčení „kohoutku“ hnout prstem.

Tato událost samozřejmě vyvolala obrovský zájem a masový příliv hledačů ropy v Titusville na sebe nedal dlouho čekat. Přes noc se z ospalého dřevorubeckého městečka stalo doslova pulzující město s 15 tisíci obyvateli. Jejich morálka byla sice nízká, ale jejich spotřeba whisky abnormálně vysoká. Možná se právě teď ptáte, proč sem pleteme whisky, ale ta byla velmi důležitá. Prázdné sudy od whisky o obsahu 159 litrů se totiž používaly jako obal na ropu, a tak se toto množství tehdy stalo a dodnes zůstává jednotkou míry v obchodě s ropou.

Netrvalo dlouho a ropa dostala přezdívku „tekuté zlato“. Nicméně mezi ropou a zlatem je velký rozdíl, a to nejen fyzický, ale zejména v tom, že naleziště zlata se vyskytují vzácněji a jeho využití je víceméně omezené a svým způsobem vznešené, a proto je i jeho cena poměrně stálá. Naproti tomu ropa se objevuje v mnohem větším množství a její cena se velmi brzy stala předmětem nabídky a poptávky. Tak se stalo, že již v roce 1860 cena ropy klesla na pouhé dva dolary za barel a v době občanské války klesla dočasně až na 10 centů, a to včetně sudu!

Počáteční ropný boom se rychle rozšířil po celé Pennsylvánii. Nová sídliště vznikala a zanikala podle toho, jak tekla nebo netekla ropa. Na jednom vrtu bylo možné vydělat až 1,5 miliónu dolarů, ale nepodařenými obchodními transakcemi či investicemi bylo možné o ně obratem přijít. Rychlý cenový

---

pokles ropy přivedl k bankrotu i chytrého právníka Bissella. „Otec ropného průmyslu“ Drake, který vlastně položil základ nejmocnějšího a nejbohatšího průmyslového odvětví světa všech dob, rovněž zkrachoval a v roce 1880 zemřel jako žebrák.

Brzy se ukázalo, že ropný průmysl není pro drobné individualisty, ale že musí být veden energickými, tvrdými a bezohlednými lidmi, kteří mohou svým pevným postavením zajistit komplexní činnosti v této oblasti, tj. včetně dopravy, skladování, rafinace a dalšího zpracování. Nastává tedy doba pro silné jedince, kteří dokáží v tomto novém průmyslovém odvětví vybudovat silné a konkurenceschopné světové firmy.

4. Rockefeller se prosazuje ...

Jméno John Davidson Rockefeller (1839 - 1937) je dodnes spojeno s Rockefellerovou finanční skupinou, která je jednou z nevlivnějších finančně-průmyslových skupin nejen v USA, ale i na světě. Dnes kontroluje několik desítek předních společností v různých oborech hospodářství (ropa, chemie, elektrotechnika, doprava, papír, cukr a po 2. světové válce také letecký a raketový průmysl).

Vzestup J. D. Rockefellera může být označen obecně za produkt poměrů v americkém hospodářství ve druhé polovině 19. století a v ropném průmyslu zvláště. J. D. Rockefeller, ačkoliv byl velmi silně nábožensky založen, se vyznačoval velkou tvrdostí a bezohledností vůči svým konkurentům i partnerům, ale současně projevil výjimečný obchodní talent a odvahu riskovat. Stal se postupně neporazitelným a cesta k jeho ropnému impériu byla cestou lemovanou úspěchy. Jak to všechno vlastně bylo?

Již jeho otec, W. A. Rockefeller, „doktor z vlastní milosti a věhlasný léčitel rakoviny“, byl, i když nepřímě, spojen s ropou. Vyráběl a obchodoval s medikamenty na bázi ropy proti revmatismu, rakovině a plicním chorobám. Ale takových mastičkářů běhalo po Americe mnoho. Syn J. D. Rockefeller byl šikovnější. V osmnácti letech založil s anglickým přistěhovalcem Mauricem Clarkem obchod s petrolejem do lamp. Hodně vydělali během války Jihu proti Severu (secesní válka 1861 - 1865) a úspěšně investovali do jedné z několika rafinerií ropy v Clevelandu. Naštěstí do té, ve které jiný Angličan, Samuel Andrews zavedl novou, mnohem výhodnější výrobní technologii. V roce 1865 již zpracovávali 20 tun ropy denně, což bylo více než všechny ostatní rafinerie v Clevelandu dohromady. To však Rockefellerovi nestačilo, nechtěl už být jen největším, chtěl být jediným. Jeho společník Clark byl o mnoho skromnější a ke své škodě z obchodu odstoupil.

Amerika v té době byla na nejvyšším stupni klasického kapitalismu a jako nikdy předtím či později obdivovala „právo silnější pěsti“. Vyhlášeným cílem bylo dosažení monopolu za každou cenu, protože jen tak bylo možné zamezit tomu, aby se na scéně objevil ještě někdo silnější. To Rockefeller uměl dokonale. Doba po skončení občanské války byla pro získání monopolu na ropném trhu ideální, protože v důsledku cenového poklesu bankrotovala v Americe jedna rafinerie za druhou.

A právě v této době, v roce 1870, Rockefeller zakládá v Clevelandu spolu s bohatým obchodníkem s obilím Flaglerem Standard Oil Co., Trust, zahrnující

mnoho společností. V roce 1879 měl Rockefeller v rukou již 90 % amerických rafinerských kapacit a neotřesitelnou pozici v oblasti dopravy ropy.

Ovládnout dopravu ropy se však Rockefellerovi nedařilo tak snadno jako tomu bylo u rafinerií. V době, kdy již bylo jeho postavení na ropném trhu silné, obrátily se na něho tři největší železniční společnosti s návrhem vytvořit společně s 12 dalšími menšími rafineriemi kartel s cílem stanovit jednotnou sníženou cenu přepravy ropy ze všech oblastí Pennsylvánie do zpracovatelské oblasti v Clevelandu. Tento plán však pronikl na veřejnost a vyvolal velký odpor u majitelů rafinerií a železnic, kteří měli stát mimo kartel. Ti se dokonce pokusili vyvolat proti členům kartelu bojkot dodávek ropy. Ale postavení Rockefellera bylo tak silné, že se bojkot brzy zhroutil. Rockefellerovi se podařilo u železnic prosadit přednostní dopravní tarify. V roce 1877 museli nezávislí těžaři ropy a rafinerie platit za přepravu po železnici dvojnásobek toho, co platila Standard Oil Co.

Tato situace vedla nezávislé společnosti k poslednímu zoufalému pokusu porazit dominantní postavení Rockefellera v dopravě ropy. Aby odrazily Rockefellerův diktát, obrátily se nezávislé firmy na tehdy nejznámějšího amerického stavebního inženýra gen. Hermana Haupta s návrhem postavit na tu dobu nebývale dlouhý ropovod přes Apalašské pohoří až na pobřeží. Do té doby byly nejdelší ropovody maximálně 50 km dlouhé o průměru potrubí 7 cm a nepřekonávaly větší výškové rozdíly. Tento technicky náročnější ropovod o délce 170 km a průměru potrubí 15 cm byl uveden do provozu v roce 1887 pod názvem Tidewater Co. Rockefeller pěníl, ale okamžitě nechal postavit podobné ropovody. Tímto krokem však nedostal Tidewater Co. do kolen, a proto podplatil jejich akcionáře a odkoupil jejich podíly. Rebelové museli definitivně vhodit ručník do ringu.

Rockefeller se dlouhou dobu orientoval převážně na rafinerie, dopravu ropy a prodej hotových výrobků a neměl žádný zájem o naleziště ropy. Bojkot však přispěl k jeho uvědomění si nebezpečí závislosti na dodávkách ropy, a proto se Standard Oil Co. začala angažovat také v těžbě ropy.

Převratný konec monopolu Standard Oil způsobila až nová ohromná naleziště ropy mimo oblast Pennsylvánie. V této době však už byl Rockefeller mnohonásobným miliardářem, a když v roce 1937 v 98 letech zemřel, platil za nejbohatšího člověka na světě.

5. Ropa se stává pojmem

V roce 1885 to začalo s ropou v Texasu podobě jako o téměř 30 let dříve v Pennsylvánii. V tomto roce začal hledat ropu v blízkosti města Beaumontu jednoruký dřevorubec Partillo Higgins. Okolí se mu sice již tak nesmálo jako plukovníku Drakeovi v Pennsylvánii, protože v té době na ropě už někteří lidé velmi zbohatli, ale Higgins vrtal celých 10 let neúspěšně na vršku Spindeltop, který se stal později velmi slavným. Nakonec tento boj vzdal a k obecnému překvapení se mu podařilo svou vrtařskou licenci prodat. Kupcem se stal bývalý kapitán rakouského c. k. válečného loďstva Anton Lucas, který nebyl znalostími o těžbě ropy nijak zatížen. Něco málo se mu však přece jen podařilo vytěžit, a tak když se finančně vyčerpal, prodal licenci bankovnímu domu Mellon Brothers. A pak se to stalo!

10. ledna 1901 narazili dělníci v hloubce 340 metrů na ložisko, ze kterého vyrazila s pekelným rachotem ropa nejméně do stometrové výšky, rozbila těžní věž a okolí vrtu se pokrylo tlustou vrstvou nepěkně páchnoucí tekutiny. Spindeltop se zapsal zlatým písmem do historie ropy. Jeho výkon byl tak obrovský, že v prvních letech vydal tři miliony tun ropy, což bylo více, než bylo vytěženo v tehdy existujících 37 tisících nalezišť v USA dohromady.

Tato událost přinesla ohromný boom a honbu za novými nalezišti, nejdříve v Texasu a později v Louisianě a Oklahomě. Jen v Texasu vzniklo v roce 1901 za pouhých 8 měsíců více než 500 naftařských společností. Ne všechny však byly úspěšné a po roce jich zbylo asi jen 30. Při relativně nízké spotřebě se ropy těžilo až příliš mnoho, a proto její cena brzy klesla na 2 centy za barel, takže její doprava se nevyplatila. Tento stav byl ještě horší než v roce 1859, kdy po nálezů v Pennsylvánii klesla cena ropy z 20 dolarů na 10 centů za barel.

Tentokrát však nadbytek ropy netrval již tak dlouho. Jednak proto, že zde existoval rafinerský monopol Standard Oil, který měl zájem na rozvoji těžby, jednak silně pomohl vzestupný vývoz do Evropy a Asie. Silný konkurenční boj však trval a řada nových firem, některé i finančně silné, narušovala nízkými cenami postavení Standard Oil. Byly to zejména Gulf Oil Co., patřící bankovnímu domu Mellon, a nově vzniklá firma Texas Oil Co. (Texaco). Konkurenční boj došel tak daleko, že proti Rockefellerově trustu byla v letech 1904 – 1909 ve 20 US státech uplatňována žaloba podle Shermanova protitrustového zákona. Rockefeller musel rozdělit své impérium na více než 30 společností s nezávislým vedením. Avšak i po tomto rozdělení zůstala původní mateřská společnost Standard Oil of New Jersey největší petrolejářskou firmou světa a dodnes jí již pod novým názvem Exxon (v Evropě Esso) zůstala.

Také některé její dceřiné společnosti, jako dřívější Standard Oil of New York (dnešní Mobil) nebo Standard Oil of California (dnešní Chevron), zůstávají dodnes velikány ve svém oboru.

Pro ropný průmysl vyvstala na konci 19. století nová hrozba, a to soumrak petrolejových lamp. V této době se ropa zpracovávala hlavně na petrolej pro svícení a jiné frakce se pro nedostatek použití prostě vypouštěly, částečně i do řek a jiných vod. Ačkoliv Rockefeller ve snaze získat nové zákazníky pro odbyt petroleje dodal do Číny prakticky zdarma miliony petrolejových lamp, stále to nestačilo. Časem získala na významu mazadla, která vytlačila rostlinné a zvířecí látky.

Příslibem pro zlepšení situace v odbytu ropy a v krátké době i skutečnou záchranou se stal vynález německého nadšence, který v roce 1876 vyvinul použitelný spalovací motor. Byl jím N. A. Otto. Je ovšem nutno dodat, že využití tohoto vynálezu umožnila teprve dostupnost lehkých ropných frakcí ve velkém množství a za přijatelnou cenu. Další krok učinili G. Daimler a C. Benz, když spojením tohoto motoru se čtyřmi koly vznikl automobil. Nebylo ani tak podstatné, že vypadal spíše jako kočár, důležité bylo, že koně nahradil benzin.

19. století bylo stoletím páry a počínající 20. století bylo ve znamení spalovacího motoru. Pro zajímavost – název „benzin“ není odvozen z příjmení vynálezce C. Benze, ale od jména indického stromu Benzoe (Styrax benzoides), z jehož pryskyřice byla vydestilována světlá tekutina Liebegem, původně nazývaná benzol. Časem se oba názvy ustálily – benzin pro derivát ropy, benzol pro destilát z kamenouhelného dehtu.

Pro využití ropy a jejích derivátů měl spalovací motor zásadní význam, a proto je dobré se tomuto tématu alespoň velmi krátce věnovat. Na samotném vynálezu se intenzivně pracovalo zejména v Německu. V roce 1897 přišel s novým převratným vynálezem vznětového motoru také Rudolf Diesel, takže na začátku nového století byly vytvořeny podmínky pro velký skok do doby motorizace. Pro její skutečný rozvoj však podmínky nevytvořila Evropa, ale Amerika. Zatímco v Evropě byl geniální vynálezce Diesel dohnán z finančních důvodů k sebevraždě, v Americe vydělala jiná geniální osobnost automobilové branže, Henry Ford, s novým vozem v krátké době miliony. V roce 1912 již jezdilo vozů „Tin Lizzy“ hodně přes milion. Protože se prodávaly za velmi přijatelnou cenu, stala se motorizace pravým požehnáním pro ropný průmysl. V roce 1914 výroba benzínu poprvé překročila výrobu petroleje ke svícení. K tomu se přidala také poptávka po olejích a mazadlech. A nešlo jen o auta. V roce 1903 se v severní Karolině vzneslo letadlo bratří Wrightů a v roce 1912

---

v Německu začalo vítězné tažení dieselova motoru, když Pruská státní dráha postavila první dieselovou lokomotivu. Tento vývoj měl za následek rozvoj spotřeby ropy v nebývalém rozsahu. Je však přirozené, že vyvolával otázku, jak dlouho zásoby ropy toto tempo vydrží. Byla to vlastně otázka na účelnost investic do tohoto podnikání.

První výzvy k rozumnému hospodaření s ropou se v Americe objevily již v roce 1874. Celkové zásoby ropy byly odhadovány na necelých 100 mil. barelů a vytěžena měla být již asi jedna čtvrtina. Tyto obavy vlastně přetrvávají dodnes, i když na jiné množstevní úrovni. Výzvy k obezřetnému hospodaření ale měly opačný efekt. Docházelo ke spekulacím nákupům, protože nikdo nechtěl opustit luxus petrolejového osvětlení a počítalo se se zvyšováním cen. Po otevření naleziště ve Spindeltopu nastala krátkodobá euforie, která dočasně potlačila obavy o osud ropy, nicméně je nemohla odstranit natrvalo, protože s odkrýváním nových nalezišť rostla i spotřeba.

Od roku 1890 se na světových trzích objevil Americe nový vážný konkurent – Rusko. Na přelomu století dávala naleziště u Kaspického moře více ropy než ve Spojených státech. Kromě ropy Rusko dodávalo na evropské trhy i petrolej. Tato situace umožnila starému kontinentu zbavit se závislosti na americké ropě a začít budovat vlastní evropský ropný průmysl.

6. Kavkazská ropa

Zajímavou historií má také kavkazská ropa. Když v 7. století dobyli Arabové Perskou říši, mnozí Pársové, jež byli vyznavači učení Zarathustry, před nimi prchali přes Kavkaz na sever. Jako vyznavači ohně znali již dlouho vlastnosti ropy a zemního plynu ze svých náboženských rituálů. Na nových sídlištích na poloostrově Apšeron našli podobné podmínky pro své chrámy jako ve své dřívější vlasti. Tajemství věčného ohně mohlo být po staletí zázrakem párských kněží pro jejich zaostalé věřící, ale nikoliv pro ostatní svět. Je známo, že v 17. století byl v okolí Baku podle návodu Agricoly sestaven a uveden do provozu destilační aparát, ve kterém se pod názvem kerosin (řecky keros znamená vosk) získával lehký olej. Již v roce 1723 dal car Petr Veliký příkaz k zaslání 1000 sudů kerosinu pro osvětlovací lampy z Baku do Petrohradu. Válečné události na Apšeronském poloostrově však tomu zabránily a nepřály ani tomu, aby se v této oblasti více než 100 let před Amerikou mohl rozvinout naftový průmysl. Teprve až když Amerika v 70. letech 19. století začala získávat evropský trh ropy, uvolnila carská vláda v roce 1873 toto území pro soukromé podnikání.

O získání koncesí v oblasti Baku bojovali bohatí Arméni z tehdejšího Tiflisu, Batumi a Cařihradu a místní ázerbajdžánští a tatarští chánové. Za udělení koncese nabízeli obrovské sumy peněz.

Tak jako před 25 lety v Titusville, také v Baku panoval v prvních letech ropného boomu nepředstavitelný chaos, znásobený orientálním charakterem koncesionářů. Baku se stalo bezkonkurenčně nejšpinavějším, ale také nejbohatším městem tehdejšího světa. Podle novinového článku z roku 1896 „celé město bylo postříkáno ropou, která vytvářela louže a jezera a odtékala do moře. Náměstí před radnicí se utápělo v petroleji.“ Jeden rozdíl proti Americe zde však byl. Oproti chladnému a pobožnému Rockefellerovi zdejší naftoví magnáti stavěli mimo město paláce z mramoru, ve kterých Arméni a Tataři oslavovali v orientálních orgiích svá bohatství. Situace naftařských dělníků však byla zcela odlišná a vedla k dramatickým povstáním, jež nemilosrdně utápěly kozácké oddíly v kalužích krve. Zde je možno vystopovat události v dělnickém hnutí v první čtvrtině 20. století v Rusku.

Trochu pořádku do tohoto dění začali přinášet evropští zájemci o koncese. Jako první přišli známí bratři Nobelové ze Švédska, kteří se neomezovali jen na výbušniny. Jejich rozsah činnosti se sice nemohl srovnávat s naftovým královstvím Američanů, ale byl dostatečný k tomu, aby vzbudil zájem jiné podnikatelské skupiny, a to Rotschildů. Ti postavili z Baku do černomořského přístavu Batumi železnici a otřáslí tak dosavadním dopravním monopolem bratří

Nobelů, který tvořila železnice z Baku k Baltu. Rotschildové si tak otevřeli cestu Dardanellami do Evropy, hlavně do Terstu, kde vlastnili velké rafinerie.

Tento stav se ani trochu nezamlouval Američanům, ale nevzdávali se. Na přelomu 19. a 20. století se Evropa stala bojištěm o trhy mezi naftovými poli v Baku, patřícími Nobelům, Rotschildům a dalším ruským producentům, a pennsylvánskými a později i texaskými nalezišti v čele s Rockefellerovou Standard Oil. I přes nepříznivou dopravní pozici by tento tvrdý boj vyhrál patrně Rockefeller, kdyby se v Evropě neobjevila stejně silná osobnost jako on, a to Holanďan jménem Henri Wilhelm August Deterging.

7. Royal Dutch a Shell

Budoucí naftový magnát H. W. A. Deterging byl úplně jiný člověk než Rockefeller. Nebyl zdaleka tak zbožný a puritánský. Naopak byl velkým znalcem a ctitelem temperamentního života. Jeho nesčetná dobrodružství s dámami byla legendární. Velké vzrušení vyvolala jeho milostná aféra s ženou běloruského generála, které věnoval smaragdový náhrdelník za tehdejších 300.000 anglických liber, aniž by jej zaplatil. Jestli se mu to nakonec vyplatilo, necháme na posouzení, protože ona generálská manželka nemohla takové velkorysosti odolat a brzy se stala paní Detergingovou ... Deterging však byl znám i svou výjimečnou šikovností v obchodě a příslovečným štěstím v jednání.

Deterging nezačal svou kariéru jako majitel firmy. Ve svých třiceti letech byl obchodním vedoucím holandské firmy Koninklijke Nederlandsche Petroleum Maatschappij (Royal Dutch) v holandské Indii. Ta v té době mimo jiné obchodní činnosti začala čerpat ropu na Sumatře na nově objevených naftových polích v Langatu. Dodávali ji do Číny a do Japonska, ale naráželi na silnou konkurenci jak obra Standard Oil, tak také na tehdy již etablovanou anglickou firmu Shell.

Firma Shell byla původně jen obchodní a dopravní společností a patřila židovským bratřím Samovi a Marcusovi Samuelům. V té době nebylo jméno Shell ještě tak slavné. Pochopitelně však měli dobré kontakty na pařížský obchodní dům Rotschildů. Od roku 1891 měli dobře zavedenou obchodní organizaci v Japonsku, odkud se jim dařilo výhodnějšími dodávkami ropy z Baku vytlačovat dříve všemocného dodavatele Standard Oil. Důvod byl prostý. Doprava ropy z Baku přes Suezský průplav byla o mnoho levnější než doprava pennsylvánské ropy z východního amerického pobřeží kolem Hornova mysu. Rotschildové měli zájem o zajištění trvalejšího odbytu své kavkazské ropy, a proto nabídli Samuelům kontrakt na stavbu 11 moderních lodních tankerů na dobu 9 let.

Bratři Samuelové zpočátku provozovali svou firmu s dalšími společníky, ale nikoliv svým jménem. Oni sami vlastnili jen lodní tankery. Teprve později převedli firmu na akciovou společnost a podřídili si ji. V této době si sentimentálně vzpomněli na to, že jejich otec měl v londýnském East Endu krámk se skořápkami mušlí a rozhodli se pojmenovat svou společnost jako Shell Transport and Trading Company. Firemním znakem se stala stylizovaná mušle.

Kalkulace s tankovými loděmi se ukázala jako velmi úspěšná a Rockefellerovy snahy o vytlačení stále sílící firmy Shell z trhu na Dálném východě selhaly. Shell skutečně prosperoval a vyplácel 60% dividendy. Avšak Marcus Samuel, který firmu vedl, nebyl takovým podnikatelským dravcem jako Rockefeller nebo Deterging. Jeho cílem byly dobré obchody, společenské uznání či osobní blahobyť, ale pro získání absolutní moci mu chyběla vůle. Za vrchol svého snažení považoval získání šlechtického titulu, ale pro tvrdý boj v ropném obchodě to bylo málo. Přesto, že jeho zisky stále rostly, je nutno poznamenat, že jen díky stále rostoucí poptávce po ropě na Dálném východě.

Mezitím Deterging musel překonávat dočasné potíže, protože jeho vrty na Sumatře začaly čerpat místo ropy jen slanou vodu. Díky novým nálezům na Sumatře se Royal Dutch stala nezávislou na dodávkách ruské ropy i přesto, že byl značně menší než Shell. Deterging však věděl, že pokud se majitel firmy Shell bude starat víc o londýnskou městskou radu než o svoji firmu, musí z obchodu vypadnout. Bylo jen otázkou, komu tak velké sousto připadne. V povzdálí číhali Rockefeller a Rotschild, kteří byli mnohem silnější než Royal Dutch. Neměli však Deterginga s jeho šikovností.

Boj o kořist - firmu Shell - začal na začátku 20. století. Royal Dutch měl tu výhodu, že vlastnil dostatečná naleziště ropy přímo na Dálném východě, kde se nacházela hlavní odbytíště firmy Shell, zatímco Rockefeller musel ropu dopravovat až z Ameriky. Tehdy se Detergingovi podařilo uzavřít dohodu s Marcusem Samuelem a vytvořili proti Rockefellerovi společné volné zájmové sdružení obou firem, které se nazývalo Asiatic Petroleum Company. Rockefeller se sice pokusil o protiútok drastickým snížením cen, ale nebylo to nic platné. Nakonec zasáhl osud ve formě tzv. „boxerského povstání“ v Číně a pro oba soupeře obchod klesl na minimum.

Samuel hledal východisko v obchodě s Evropou dodávkami texaské ropy, na kterou neměl vliv ani Rockefeller, ani Rotschild. Spojil se s dříve jmenovanou firmou Mellon Brothers a nechal postavit další lodní tanky. Výsledkem bylo, že po dálnovýchodním kolapsu byl Shell brzy opět silnější než dříve. Rockefeller sice v roce 1901 Samuelovi nabídl převzetí firmy Shell jeho firmou Standard Oil za obrovskou částku 8 mil. tehdejších liber sterlingů, ale Samuel více z hrdosti než s rozmyslem tuto nabídku odmítl.

Po porážce Rockeffellera nastoupila Detergingova hodina. Několik let po boxerském povstání se čínský trh opět normalizoval a Samuel musel začít hledat nové dodavatele ropy. Vždyť Texas byl příliš daleko a dodávky z Ruska byly oproti Detergingovi příliš drahé. Spojení v Asiatic Petroleum bylo příliš volné a Samuel dostal strach, že se Deterging nakonec spojí proti Shellu

---

s Rockefellerem. Proto v roce 1907 přijal úplnou fúzi Royal Dutch a skupiny Shell. Deterging, ačkoliv byl menší, získal v nově vytvořené firmě 60% většinu. Samuel se mezitím stal vrchním starostou Londýna a na ropu neměl čas. Kromě toho uznal, že pro nastupující období restrukturalizace obchodu byl Deterging lepším mužem. Detergingovi bylo 40 let a byl na vrcholu tvůrčích sil. Shell Royal Dutch se stal druhým největším ropným koncernem po Standard Oil.

To ovšem mezi nimi znamenalo válku o světovou nadvládu. Hlavním bitevním polem se znovu stal obchod s petrolejem určeným ke svícení, jenž putoval do Číny.

8. Konkurenční boj Davida s Goliášem

Na konci 19. století Rockefellerova Standard Oil plně ovládala americký ropný trh a pokoušela se dosáhnout stejné pozice i v Evropě a na Dálném východě. Byla k tomu na nejlepší cestě a úspěch se zdál nepochybný. Čáru přes rozpočet však Rockefellerovi udělal Henry Deterging jednak tím, že spojením holandského Royal Dutch a anglického Shell vznikl silný evropský ropný koncern a jednak tím, že byl stejný nelítostný bojovník jako Rockefeller. První kolo, které se odehrálo v boji o čínský trh, prohrála Standard Oil.

Standard Oil s cílem přeškolit asi 450 mil. Číňanů z používání svíček a loučí na svícení petrolejem darovala, popř. prodala za dumpingové ceny do Číny v 80. a 90. letech miliony petrolejových lamp. V nelítostném cenovém boji se jí podařilo vytlačit z tohoto trhu ruské dodavatele petroleje z Baku a jediným vážným konkurentem zde zůstal Royal Dutch/Shell. Deterging však neváhal zaplavit čínský trh levnou ropou ze svých blízkých nalezišť na Sumatře, jejímž objemem v dodávkách do Říše středu brzy předčil Standard Oil. Detergingův petrolej vlastně svítil v lampách, které financoval Rockefeller. Boj o velký čínský trh trval léta a zatímco Rockefeller cenově krvácel, Deterging ve své kalkulaci stále ještě mohl vykazovat zisk. Nakonec se v roce 1911 Rockefeller v Číně a v Japonsku vzdal. Oba soupeři uzavřeli dohodu o rozdělení sfér vlivu na těchto trzích.

Tento „hradní mír“ mezi oběma konkurenty se však týkal jen Dálného východu. Deterging se přesvědčil, že je možné chytrostí porazit všemocné Američany, a namlsal se. Odvážně se proto začal angažovat ve lvím doupěti, tedy na americkém trhu, na němž byl Rockefeller již dlouhých 30 let neomezeným pánem a mimo jiné si právě zde pokrýval cenové ztráty z prohraného konkurenčního boje na Dálném východě.

Deterging si ve vší tichosti vybudoval pro Royal Dutch/Shell v Americe svou prodejní organizaci a začal sem dodávat svou levnou ropu z Asie, Texasu a z nově otevřených ropných polí v Mexiku.

V tomto soupeření nebylo nic svaté. Snad i právě Deterging stál v zákulisí kampaně v antitrustovém řízení proti Rockefellerově firmě. V tisku se objevovaly informace o temných metodách obchodní činnosti Standard Oil, spisovatelé vydávali knihy o nejdůvěrnějších tajnostech koncernu a objevovaly se zprávy o podplácení nejen senátorů, ale dokonce i prezidenta McKinleye. Rockefeller měl plné ruce práce s obranou svého imperia, ale stejně se neubráníl. Standard Oil of New Jersey musela být rozdělena na více než

---

30 firem, z nichž řada dodnes patří mezi světové giganty (Exxon-Esso, Mobil, Chevron aj.). Deterging si mezitím upevňoval své pozice.

Před první světovou válkou tak existovaly dvě vskutku obrovité ropné firmy, které výrazně převyšovaly ostatní. Obě se staraly o to, aby jim nevyrostl další konkurent, který by jim mohl ujídat z jejich ropného koláče. Přes tuto snahu však nemohly zabránit změnám, které ovlivnily zásadním způsobem poměry na světovém trhu s ropou. Dějištěm těchto změn se stala část světa, kde se ropa pravděpodobně začala historicky nejdříve využívat, a to Střední východ.

9. Nafta na Středním východě

Zeměpisné pojmy „Blízký“ a „Střední“ východ jsou poněkud neurčité. Dříve se za Blízký východ považovaly oblasti, které bývaly součástí Osmanské říše, tedy včetně Egypta a dalších afrických území. Od druhé světové války se za Střední východ považují ta území, která leží na východ od Suezského kanálu. Je podstatné, že jde nejen o oblast vyspělých starověkých kultur, ale také o oblast s největšími zásobami ropy a s největším podílem na její těžbě. Tato skutečnost se nutně odráží v moderních dějinách až do dnešních dnů.

Pro zdůraznění souvislostí je dobré si stručně připomenout některé základní údaje školního dějepisu. Osmanská říše dosáhla svého vrcholu v letech 1520 – 1566 a v roce 1534 dobyla Bagdád. Nikdy jí však nepatřila Persie. V 18. až 20. století docházelo k výraznému drobení její moci - války s Ruskem, ztráta Krymu a Kubáň, balkánské války, nezávislost Srbska a Řecka a nám dobře známá rakousko-uherská anexe Bosny a Hercegoviny. Mezopotámie, dnešní část Iráku, byla v 19. a 20. století předmětem britské a německé hospodářské expanze a po první světové válce se stal Irák mandátním územím Velké Británie. Oblast Mosulu a Irkuku, které jsou hlavními naftovými oblastmi Iráku, byly Irákem smluvně převzaty od Turecka v roce 1926. Také Persie, která nepatřila k Osmanské říši, byla od 19. století předmětem pronikání vlivů evropských velmocí. Rusko-britské soutěžení vedlo k formální nezávislosti Persie, i když v důsledku měnících se poměrů v Rusku došlo v roce 1919 k upevnění nezávislosti na Velké Británii. Název Írán se začal oficiálně používat od roku 1935. A po tomto úvodu můžeme začít...

Na přelomu 19. a 20. století se Wilhelmovské Německo pokoušelo strhnout na sebe hospodářskou moc v této oblasti. Zatímco německé firmy zůstávaly stranou, dělala vzrůstající moc Američanů, Britů a Holanďanů v těžbě ropy Wilhelmovi II. velké starosti. Naděje vkládané do Lüneburger Heide kolem roku 1873 rychle zhasly a plány s tím spojené se nikdy neuskutečnily. Bylo tedy nutné hledat jinde.

Již v roce 1871 vyslalo Německo do Mezopotámie skupinu geologů, aby ověřili zprávy o bohatých nalezištích ropy v této oblasti. Jejich hlášení byla tak nadšená, že i tiskový magnát P. J. Reuter (pocházel z Cách) se rozhodl ke koupi naftové koncese. Sice ne přímo v Mezopotámii, protože ta patřila nepřístupnému a podezřívavému tureckému sultánovi, nýbrž v poněkud jistější Persii. Nechal se však znechutit potížemi, které měl s divokými válkychtivými kmeny žijícími v této oblasti, a využití koncese se vzdal.

Další německé akce v této oblasti byly vážnější. Řídila je Deutsche Bank v souvislosti s projektovanou stavbou Otomanské železnice, která měla spojit Istanbul s Kuvajtem.

Němci měli v tomto projektu hlavní slovo a císař Wilhelm II. chtěl tuto pozici využít pro rozšíření svého vlivu až k prahu britské Indie. Tato 1500 km dlouhá trasa železnice měla procházet Tureckem a Mezopotámií a byla spojena s kutacím a těžebním právem v 32 km širokém pásmu po každé straně trati.

Velký zájem německých stavitelů dráhy o asfaltová jezírka kolem trati byl pro Turky nevysvětlitelný a vzbudil tak brzy nedůvěru Hagop Paši, tureckého pověřence pro stavbu. Snad se něco doneslo i samotnému sultánu Abduldu Hamidu II., který měl vlastní odborníky na harémy a jiné podobné obory, ale nikoliv na moderní disciplíny. S tím bylo třeba něco udělat a volba padla na Calouste Sarkis Gulbenkiana, 21letého syna vlivného arménského obchodníka z Istanbulu, který se měl brzy stát slavným. Byl vyslán na tříleté studium geologie do Anglie, a poté na zkušenou do ruského Baku. Posléze byl pověřen, aby odkrýval zájmy na stavbě dráhy a na kutací koncesi.

Pro Gulbenkiana to znamenalo odкрытие pramene k budoucímu nezměrnému bohatství, pro Němce konec jejich ctižádostivých a smělých plánů. Gulbenkian podával takové zprávy, jejichž důsledkem bylo prohlášení německé koncese za neplatné. Protesty byly zbytečné a Němci byli nakonec rádi, že je sultán nevyřadil z obchodu se stavbou železnice. Pokud šlo o koncesi kutací, podařilo se jim obvyklými cestami dosáhnout alespoň práva na přednostní podíl při účasti jiných zahraničních koncernů při těžbě ropy. Turecký systém vlády v té době byl však natolik zkorumpovaný, že vydání licencí bylo odvislé od množství stále se zvyšujících úplatků různým hodnostářům. Dokonce i vděčnost sultána Gulbenkianovi měla jen krátké trvání. Nejen že nedostal dohodnutou mzdu, ale v roce 1896 při krutém tureckém pogromu Arménů musel z Turecka uprchnout, aby si zachránil holý život. Na útěku se seznámil s ruským naftovým magnátem Mantašovem z Arménie, kterého pogrom zastihl v Turecku. Oba se spřátelili a Mantašov jmenoval Gulbenkiana reprezentantem ruských naftových zájmů v Londýně. Tak se Gulbenkian dostal do mezinárodního obchodu s ropou.

Mezitím opět jednou „čas oponou trhl“ a v Turecku mladoturci v roce 1908 vyhnali sultána z paláce Top Kapi. Jako protiváhu rostoucího německého vlivu pozvali do země anglické finančníky, kteří založili Turkish National Bank s cílem řídit turecké hospodářství. Z popudu Gulbenkiana založila tato banka brzy společnost Turkish Petroleum Company, ve které měla 35% podíl. Dalšími podílníky v této firmě byly Shell (25 %) a vzhledem k nutnosti respektovat

---

přednostní práva získala Deutsche Bank rovněž 25 %. Se zbývajícími 15 % se „spokojil“ Gulbenkian sám.

Toto uspořádání však nebylo konečné. Velká Británie začala po určitém váhání reagovat na německý program přestavby námořních lodí z uhlí na naftu a chtěla zabránit Německu v přístupu k ropě v Mezopotámii. K prosazení tohoto plánu jim mělo posloužit k ovládnutí Turkish Petroleum Company. Podíl Němců v ní byl nedotknutelný a nebylo možné ani vytlačit firmu Shell. Britský Foreign Office však mohl přinutit Turkish National Bank k prodeji jejího 35% podílu Anglo-Persian Oil Co. a k odprodeji tlačil i Gulbenkiana. Ten se snažil bránit a fiktivně prodal svému příteli Detergingovi, tj. firmě Shell, většinu svého podílu. Ale co znamená přátelství v obchodě! Na jaře 1914 bylo na britském Foreign Office dohodnuto znovuzaložení Turkish Petroleum Co., tentokrát však již bez Gulbenkiana. Anglo-Persian Oil dostala 50 %, Shell a Deutsche Bank po 25 %. Jako výkupné za své mlčení dostal Gulbenkian po 2,5 % od firmy Shell a Anglo-Persian Oil, což znamenalo podíl na budoucích ziscích z této koncese.

Gulbenkian od té doby nosil přezdívku „Mister Five Percent“. Ale i tak to bylo tolik peněz, že byl brzy považován za jednoho z nejbohatších lidí na světě a podle toho také žil. Po jeho smrti v roce 1955 inkasoval ještě jeho syn až do roku 1972, kdy došlo k jejich zestátnění, tantiémy z ropných polí v Mosulu a v Kirkuku.

Německé zájmy v Turkish Petroleum Co. ukončila první světová válka. Jejich podíl zkonfiskovali Britové jako nepřátelský majetek a nikdy jej nevrátili. Osmanská říše po skončení války přestala existovat, provincii Mezopotámie dostal Irák a z Turkish Petroleum Co. se pak stala společnost Iraq Petroleum Company.

V letech 1914 - 1918 se z ropy stalo důležité strategické zboží. Zvýšil se i význam sousední oblasti Íránu, kterou se budeme dále zabývat.

10. Ropa v Persii

Jestliže objev ropy v Iráku byl spojen se jménem Calouste Gulbenkiana, moderní historie ropy v sousedním Íránu je spojena se jmény jinými. Již dříve jsme uvedli jméno mediálního barona Reutera, ale mnohem přednějším byl Australan William Knox d'Arcy.

Pan d'Arcy napřed zbohatl na zlatu v Austrálii. Nikoliv jako zlatokop, ale jako syn advokáta, který zastupoval zájmy zprvu nepřiliš úspěšných zlatokopů bratří Morganů z Queenslandu. Když v roce 1882 konečně narazili na mimořádně bohaté naleziště, jejich advokát jim do nově vznikající firmy prosadil svého syna Williama. Akcie Mount Morgan Gold Mining během krátké doby mnohonásobně stouply a William Knox d'Arcy mohl dát nudné Austrálii vale. Koncem století se i se svým velkým bohatstvím přestěhoval do Londýna, kde se věnoval radostem života boháče a společenské smetánky.

To ovšem dosti vyčerpávalo jeho majetek a přišel čas porozhlédnout se po novém podnikání.

V té době odmítl nám známý Gulbenkian nabídku generála arménské národnosti Kitabigi, perského ředitele cla a daní, na převzetí staré Reuterovy ropné koncese. Nabídka se Gulbenkianovi zdála v perských podmínkách té doby příliš dobrodružnou, a proto ji doporučil panu d'Arcy. Ten byl v takové situaci, že ji okamžitě přijal.

V té době byla Persie ovládána bojechtivými horskými a nomádkými kmeny a vládce pavího trůnu, šach Musafar-ed-Din byl první. Kromě toho byla ropná oblast v Persii předmětem žárlivého soupeření mezi Anglií a Ruskem. Šach však naléhavě potřeboval peníze, a protože dělal dluhy u obou, vyřešil situaci tak, že rozdělil sféru vlivu v Perském zálivu mezi obě velmoci. Koncesi v severní provincii získalo Rusko a v jižní Anglie. Koncese udělená Anglii byla v oficiálním dokumentu z roku 1901 květnatě formulována takto: „Vzhledem k jeho mimořádným službám a vzhledem k výjimečně přátelským vztahům, které spojují velmi mocné vlády Velké Británie a Persie, uděluje se inženýru Williamu Knox d'Arcy a jeho členům jeho rodiny, následníkům, přátelům a dědicům plná moc a neomezená svoboda na 66 let prozkoumávat a vytěžit podle své libosti hlubiny perské země, přičemž všechny jím vytěžené produkty mají zůstat jeho nenapadnutelným vlastnictvím.“

Za jižní provincie zaplatil d'Arcy 20.000 liber sterlingů v hotovosti, dalších 20.000 liber v akciích nové firmy a přislíbil odvádět 16 % z produkce do šachovy pokladnice. Spokojenost byla na obou stranách.

Prvních sedm let se Angličanům stejně jako předtím Reuterovi nedařilo. Pálivé slunce, epidemie, mraky kobylek, obtížná doprava vrtného zařízení v terénu bez jakýchkoliv cest, potíže s dělníky a neustále se opakující problémy s bojovnými kmeny byly zcela vyčerpávající. To se ovšem pana d'Arcy osobně netýkalo, vždyť na práci v terénu měl lidi. On sám měl potíže „pouze“ s tím, aby sehnal peníze a uklidnil banky. Pomoc v nouzi přišla od britské admirality, která potřebovala zajistit suroviny na přestavbu „Navy“ z uhlí na naftu, neboť soupeřila s německou „Marine“. Pod tímto tlakem byla uzavřena dohoda s Burmah Oil Co., která až dosud operovala jen na Dálném východě, podle níž se Burmah Oil zavázala převzít všechny náklady na průzkum v Persii. Další vývoj však i přesto zůstával dramatický. V Anglii bylo rozhodnuto, že bude proveden poslední pokus vrtu. Ten se odehrál v pohoří Zagros u vesnice Madjit-i-Sulejman a stalo se neuvěřitelné. 26. května 1908 v hloubce 350 m narazila souprava na jednu z největších ropných bublin, jaká kdy byla nalezena. Tímto dnem vzniklo naleziště „Střední východ“, které, jak se později ukázalo, obsahovalo 60 % tehdy známých zásob ropy. Zastánci přestavby britské námořní síly z uhlí na naftu zvítězili. Pro britskou vládu však nebylo příjemné, že tato strategická koncese je v rukou soukromé osoby, a tak vyvíjela patřičný tlak na d'Arcy.

Zestárlý a obtloustlý pan d'Arcy s mohutným knírem však nestál o boj o svou ropu. Svůj nález chtěl jen náležitě zpeněžit stejně jako tomu bylo s jeho australským podílem na zlaté doly a spokojil se s tím, že mu byly uhrazeny všechny náklady na průzkum. Přál si však, aby byl uznáván za otce anglického podnikání v ropě a nechtěl se vzdát koncese, která zněla na jeho jméno.

Jak se šachův dopis s koncesí nakonec dostal do rukou vlády, není dodnes úplně jasné. Jedna z verzí věc vysvětluje tak, že pan d'Arcy, který v té době stále více inklinoval k náboženství, měl dopis perského šacha s koncesí věnovat údajnému misionáři, který sliboval obrátit Peršany na katolickou víru. Mělo však jít o pracovníka britské tajné služby a k tomu důvěrníka pozdějšího premiéra Winstona Churchila. Tento misionář prý dopis předal vládě ...

Ať bylo, jak bylo, dne 14. dubna 1909 byla pod záštitou britské admirality založena Anglo-Persian Oil Company, přičemž základem nové firmy byla perská koncese. K velkému zklamání pana d'Arcy nebyl předsedou firmy jmenován on, nýbrž téměř 90ti letý, poněkud senilní představitel admirality. Současně byl uzavřen kontrakt na dodávku nafty pro námořní sílu Anglie za 20 mil. liber sterlingů.

Anglo-Persian Oil Co., která byla pod výrazným vlivem armády, se později přejmenovala na Anglo-Iran Oil Co., a poté na British Petroleum Company.

D'Arcy se cítil podveden a okraden o slávu otce perské ropy. Zemřel v roce 1917 sice jako boháč, ale zahořklý, protože památník, který mu měl podle jeho představ patřit, byl příliš malý.

Před vypuknutím první světové války byla ve světě odkryta tato hlavní naleziště ropy:

Amerika

1859	USA (Pennsylvánie od 1870 Standard Oil Co. Exxon Esso)
1901	USA Texas (Texas Co., Gulf Oil Co.)
1901	Mexiko (od 1910 Royal Dutch-Shell)
1913-1914	Venezuela (Royal Dutch-Shell, Esso, Gulf Oil Co.)

Evropa

1860	Rumunsko (řada společností)
------	-----------------------------

Asie

1865	Rusko, Baku (Nobel Bros, Baron Rotschild)
1885	Burma (Burmah Oil Co.)
1885	Sumatra (od roku 1890 Royal Dutch)
1908	Írán (Anglo-Persian Oil Co.)
1912	Irák (Turkish Petroleum Co.)

V květnu 1914 přebudovala britská admirálie anglické lodě z uhlí na naftu. Čtyři měsíce nato vypukla první světová válka.

11. První světová válka a období mezi válkami

V květnu 1914 rozhodla britská Royal Navy pod předsednictvím Winstona Churchilla, prvního lorda admirality, o přebudování všech britských válečných lodí z uhlí na pohon topným olejem. Už koncem července téhož roku pak vypukla první světová válka.

Obě tyto skutečnosti zásadně změnilly postavení ropy ve strategických úvahách politiků i vojáků především proto, že ropa se stala nezbytností nejen pro námořní síly, ale i pro letectvo, tanky a velkou část dopravních prostředků armády. Současně však bylo nutné vyřešit otázku jejího zabezpečení.

Ačkoliv si na radu Churchilla anglická vláda zajistila ve společnosti Anglo-Persian rozhodující vliv odkupem 56 % jejího podílu a těsně před vypuknutím války uvedla do provozu její první rafinerie v Abadanu, vojenské akce německých a tureckých jednotek v oblasti Tigridu a opakované sabotážní akce proti 210 km dlouhému ropovodu vedoucího z ropných polí do rafinerie v Abadanu význam perské ropy pro využití ve válce snižovaly. Ani kapacita této rafinerie ve výši 400.000 tun nebyla pro potřeby Royal Navy rozhodující. Churchill si byl těchto nevýhod dobře vědom a počítal od začátku s tím, že pro Anglii budou v této době dostupné kapacity USA s 33 mil. t/rok, Mexika s 3,8 mil. t/rok a Holandské Východní Indie s 1,6 mil. t/rok. USA i Rusko sice v první fázi války prodávaly ropu oběma válčícím stranám, ale po jejich vstupu do války na straně Dohody byl s dodávkami centrálním mocnostem konec. Německu a Rakousku zbyla jen nevelká vlastní naleziště a ropa nakupovaná od neutrálního Rumunska. Tento zdroj však také netrval dlouho, protože ruská vojska zničila část haličských čerpacích zařízení a ruský car donutil Rumuny pod pohrůžkou vojenské intervence k zastavení dodávek do Německa.

Pro centrální mocnosti tak vznikla více než zoufalá situace. Když se Rumunsko přidalo na stranu Dohody, chtěli situaci vyřešit útokem armády generála Falkenhayna na černomořská ropná pole. Tento útok však přišel pozdě, protože Britové s Francouzi krátce předtím rumunská naleziště dokonale zničili. Tato operace byla v první světové válce označována za jednu z rozhodujících.

Následky nedostatku nafty byly pro německá a rakousko-uherská vojska katastrofální. Na frontách se zastavily tanky a motorová vozidla, lodě nemohly opustit své přístavy a chyběla energie a mazadla i pro průmysl v zázemí. V pozdějších hodnoceních bylo konstatováno, že značný psychologický dopad na obyvatelstvo mělo i to, že nebyl petrolej ke svícení a zejména v zimě musely být dlouhé večery tráveny ve tmě.

První světová válka tak proměnila ropu nejen ve strategickou surovinu, ale také změnila její hlavní použití z osvětlování na pohonnou hmotu. Známy britský ministr zahraničí Lord Curzon se vyjádřil v tom smyslu, že „spojenci se doplavili k vítězství na vlnách ropy“. Tyto vlny ropy plavaly v obrovských množstvích hlavně přes Atlantik a podobně tomu tak bylo i ve druhé světové válce.

Z tohoto průběhu války se zrodil ještě jeden poznatek, a to ten, že s naftou je možno dělat daleko lepší obchody v krizových dobách než v období míru. To byla pravda, ale měla i svou stinnou stránku. Během války domácí spotřeba ropy přechodně v USA stoupla na více než dvojnásobek a ještě větší množství ropy bylo vyváženo do Evropy. Tato situace trvala i v následujících prvních poválečných letech a ukázalo se, že to bylo trochu mnoho i na bohatá texaská ropná pole. V letech 1920 - 1922 došlo k tomu, že USA poprvé v dějinách samy dovážely více ropy, než kolik z prestižních důvodů vyvážely do Evropy. Poprvé v souvislosti s ropou byly vyvolány úvahy o národní bezpečnosti USA a v následujících desetiletích byla tato argumentace opakovaně používána při prosazování naftařských zájmů v USA. Tyto zájmy mimo vlastní stát byly znovu aplikovány až po další válce v souvislosti s první suezskou krizí.

V této otázce šlo v podstatě o to, že USA zjistily, že si již nemohou dovolit na vlastních nalezištích takovou zásobovací krizi v ropě, jako byla v první světové válce. Proto byl na vládu USA vznesen požadavek, aby podporovala své národní ropné společnosti také v politické oblasti. Za touto argumentací bylo i zjištění, že naleziště obrovského rozsahu na Blízkém a Středním východě zůstala po porážce Němců hlavně v rukách Angličanů a že americké společnosti u toho prostě nebyly. Z iniciativy Herberta Hoovera, pozdějšího prezidenta, se v roce 1921 podařilo pod heslem národní bezpečnosti založit syndikát největších amerických ropných společností, jehož hlavním úkolem bylo zlomit panství Velké Británie nad ropným bohatstvím Blízkého a Středního východu. Platný antitrustový zákon v tomto případě sice nebyl respektován, ale nakonec zde šlo o vyšší zájmy než o boj o zisky jednotlivých společností.

Dostat americké společnosti do oblasti Blízkého a Středního východu nebylo snadné. Jedinou možností byla Turkish Petroleum Co., kterou bylo nutné po vyřazení Němců nově zformovat tak jako tak. Jednání se táhla celých 6 let, až v roce 1928 přes všechny překážky stál „Strýček Sam“ pevně oběma nohama v nejbohatší ropné oblasti světa. Cestou k tomu byla tak zvaná dohoda „RED LINE“.

12. Dohoda RED LINE

Po první světové válce byla koncesní práva k těžbě ropy na Blízkém a Středním východě značně složitá. Když byla založena Turkish Petroleum Co., všichni účastníci se zavázali na společném postupu při budoucí těžbě ropy v rámci Osmanské říše. Po první světové válce převzala německý podíl vítězná mocnost Francie. Ta si pochopitelně přála, aby původní status byl dodržován i nadále, což ale nevyhovovalo účelově založenému americkému naftovému syndikátu. Angličané mu nakonec vyšli vstříc, když akceptovali poskytnutí přiměřeného podílu na kapitálu společnosti Turkish Petroleum Co. velkému spojenci z druhé strany Atlantiku. Americký syndikát si představoval, že původní status Turkish Petroleum se bude vztahovat jen na nově založený stát Irák a na ostatním území bývalé Osmanské říše bude zachována zásada otevřených dveří pro všechny, kdo na to budou mít. To se ovšem nelíbilo ostatním podílníkům a tahanice trvaly několik let. Jednání se samozřejmě účastnil i nám již známý „Mister Five Percent“ Calouste Gulbenkian. Otevřené dveře silným americkým společnostem byly pro Angličany i pro Francouze příliš nebezpečné a také Gulbenkian by přišel o značnou část svých pěti procent. Teprve v roce 1928 byla na konferenci účastníků v belgickém Ostende uzavřena dohoda o tom, že na území bývalé Osmanské říše nesmí nikdo těžit ropy bez souhlasu ostatních členů.

Tím ale nebyly všechny problémy zdaleka překonány. Naskytla se totiž otázka, kudy vlastně hranice bývalé Osmanské říše před světovou válkou probíhala. To ostatně nevěděl ani sám sultán a také řada kočovných bojovných kmenů v odlehlých územích nevěděla o tom, že jejich největší pán sedí v Top Kapi v Istanbulu. Vzpomeňte jen na osobu Lawrence of Arabia, který v intencích britských zájmů zorganizoval osvobozenecký boj arabských kmenů, které byly poddanými sultána, jehož šejkové neuznávali. Hrozilo, že se konference v Ostende rozpadne. Situaci zachránil až Gulbenkian, který si nechal přinést mapu Blízkého a Středního východu a zakreslil na ní hranice Osmanské říše, kudy podle jeho mínění mohla v roce 1914 vést. Moc přesné to sice nebylo, ale nikdo s lepším nápadem nepřišel. A tak 21. června 1928 mohla být dohoda podepsána a Red Line se na dalších 20 let stala základem pro těžbu nafty v tomto tak složitém území. Zachovalo se i známých Five Percent pro Gulbenkiana a kupodivu si na takovou spolupráci zvykly i jednotlivé soupeřící naftařské firmy, které na Blízkém a Středním východě začaly s oblibou provozovat společné podnikání formou Joint Venture. Taková spolupráce se brzy rozšířila i mimo Orient.

Spotřeba ropy v těchto letech sice velice vzrostla, ale přesto poptávka nepřevyšovala nabídku. Rockefellerova Standard Oil byla i nadále nejmocnější společností, ale nepříjemně ji stíhaly firmy Shell a Anglo-Persian. Kromě nich se na trhu objevila řada nových agresivních firem, zejména v USA, Mexiku, Venezuele a na Dálném východě. V roce 1927 bylo otevřeno obrovské a vydatné naftové pole v Baba Ugur v Iráku a objevily se i nové nálezy v Kuvajtu a Saudské Arábii. Konkurenční boj se rozběhl na plné otáčky a bylo potřeba s tím něco udělat. Záležitost vzaly do rukou tři největší firmy, tj. Standard Oil of New Jersey, Royal Dutch/Shell a Anglo-Persian. Setkaly se v létě 1928 pod záminkou lovu koroptví ve Skotsku na zámku Achnacarry Castle a při této příležitosti založili volné zájmové společenství, které vstoupilo do dějin ropy jako „Achnacarry Agreement“. Dohoda byla jednoduchá, a přesto velmi účinná. Obsahovala závaznost tržních kvót, zásadu tvorby cen tak, aby zahrnovaly zisk, a závazek zdržovat se pro budoucnost přeinvestování do těžby ropy. K této dohodě, která zajišťovala pohodlný život a jistý zisk, brzy přistoupily také firmy Standard Oil of California, Texaco, Gulf a Mobil. Z této doby pochází pro členy tohoto klubu ironický název „Sedm sester“, který použil zakladatel italského národního ropného koncernu ENI pan Enrico Mattei, který byl velkým odpůrcem kartelu z Achnacarry.

Dítětem tohoto klubu je také tzv. „Posted Price“, která byla v kartelové dohodě stanovena tak, že ve spotřebních oblastech byla za základ ceny stanovena cena texaská plus všechny dopravní tarify z Mexického zálivu bez ohledu na to, odkud obchodovaná ropa byla. Vznikal tak dodatkový zisk nejen z rozdílu dopravních sazeb, ale i z rozdílu v těžebních nákladech, protože náklady na Blízkém a Středním východě byly proti Texasu poloviční. Světová cena tedy přestala být pouhým výsledkem hry poptávky a nabídky.

Obě dohody, tj. „Red Line“ a „Achnacarry“, zamezily nebezpečí, které hrozilo „Sedmi sestram“, tj. vzniku „outsiderů“ v těžbě v nejbohatší oblasti ropných nálezů a také rozvratu ropného trhu. Účastníci věřili, že se jim podařilo uspořádat trh a pod deštníkem obou dohod hleděli optimisticky do budoucna.

13. Blízký a Střední východ mezi světovými válkami

Pohoda, která nastala po uzavření dohod „Red Line“ a „Achnacarry“ netrvala dlouho a kartel byl porušen tam, kde by se to nejméně očekávalo, tedy v USA. Ve skutečnosti to však mělo svou logiku.

„Red Line“ regulovala těžbu na Blízkém a Středním východě, ale neovlivnila těžbu v Americe. Také „Achnacarry Agreement“ neměl přímý vliv na americký ropný trh. Kdo zde měl těžařskou licenci, těžil kolik mohl a cena se od pádu Rockefellerova monopolu v Americe utvářela podle zákona trhu. Americká ekonomika běžela na plné otáčky a její rozvoj byl všestranně podporován včetně zajištění energie. Platilo heslo, že strategicky jistá je jen americká ropa. Rozvoji těžby byly poskytovány všemožné výhody. To mělo za následek enormní vzestup těžby, byla otevřena nová naleziště v Oklahomě a v jižní Kalifornii. Cenový pokles ropy byl nevyhnutelný. A do toho přišla v roce 1929 světová hospodářská krize. Spotřeba ropy začala jít rapidně dolů a vznikaly enormní hospodářské disproporce.

Tato situace dávala za pravdu některým kritikům v USA, kteří volali po plánování v těžbě ropy. To by ovšem vyžadovalo státní zásahy, což v zemi nejliberálnějšího hospodářského systému bylo politicky i fakticky zcela nemožné. Nicméně objev známých velice bohatých východotexaských ropných polí v roce 1930 přinesl změnu názorů. Tato nová naleziště byla skutečnou Bonnanzou. Během dvou let v prostoru 68 x 5 km bylo více než 9000 pracujících těžních věží, skoro každá patřila někomu jinému a těžilo se, co to dalo. Cena spadla asi na 8 centů za barel. Tehdy ale nikdo nemohl tušit, že se jednalo na dlouhou dobu o poslední velký nález ropy v USA. Další stejně velký nález přišel až v roce 1968, kdy bylo na severním pobřeží Aljašky objeveno naftové pole v Prudhoe Bay.

Nicméně důsledky texaského nálezu na „Widow Daisy Bradford Farm“ Ameriku přesvědčil, že produkci ropy v USA je třeba regulovat zákonnými opatřeními. Problém byl, jakým způsobem. Zásahy do vlastní těžby by vypadaly příliš dirigisticky a kromě toho těžní věže již existovaly. Bylo nutno postupovat jinak. V roce 1935 byl vydán známý „Connally Hot Oil Act“. Neupravoval těžbu, ale přepravu ropy. Podle tohoto zákona mohl stát stanovit množství ropy, které bude vyexpedováno z hlavních nalezišť, tedy z Texasu a Louisiany. Kontrolou byla pověřena „Texas Railroad Commission“, která operovala v Mexickém zálivu, odkud se ropa přepravovala na sever USA. Tímto způsobem, který se stal základem pro pozdější všechny kontroly dovozu ropy do USA, skončila také v USA doba tvorby ceny podle zákona nabídky a poptávky. Bylo to zcela v souladu s národními zájmy země a současně zákon

zajišťoval zájmy „Sedmi sester“, protože způsobil omezení těžby, a tak umožnil relativně stabilizovat ceny i na světovém trhu.

I přes omezování těžby ropy v USA vedla špatná odbytová situace způsobená hospodářskou krizí k nadprodukcí ropy. Ta měla za následek, že americké společnosti ztrácely zájem o účast na těžbě mimo USA. Zatímco se v roce 1923 americké společnosti podílely 40 % na těžbě mimo USA, klesl tento podíl v roce 1938 o 16 %, a to zejména v oblasti Blízkého a Středního východu. Malý zájem amerických firem o nová naleziště však nesdíleli prospektoři.

Na Arabském poloostrově se objevil novozélandský důlní inženýr Frank Holmes, který byl přesvědčen o existenci ropy na ostrovech Bahrein a v přilehlé části Saudské Arábie. Nabízel své plány, ale velká trojka Standard Oil of New Jersey, Shell a Anglo-Persian jej odmítla. Větší důvěru v něj měly společnosti Gulf a Standard Oil of California, které od něj koncesi odkoupily. Gulf se nakonec, i když nerad, musel z tohoto projektu stáhnout, protože byl účastníkem Red Line a ostatní členové, zejména velká trojka, měli námitky. Standard Oil of California tak zůstala sama, protože jako nečlen Red Line měla volné ruce. V květnu 1932 se potvrdilo, že Holmes měl pravdu a že ostrovy Bahrein doslova plavou na ropě. V následujícím roce firma získala od tehdy mladého krále Ibn Sauda koncesní práva na těžbu na pobřeží Perského zálivu a v roce 1937 se potvrdilo, že zde je ještě více ropy než na Bahreinech.

Společnost Gulf, která tak nešťastně vypadla z bahreinského obchodu, hledala cestu, jak se dostat k bohatství v této oblasti. Přišla na to, že šejkanát Kuweit nebyl považován za součást Osmanské říše a okamžitě tam vyslala inženýra Holmese. Společnost Anglo-Persian se však již poučila a snažila se koncesi pro Kuweit získat pro sebe. To byla šance pro mazaného šejka Kuweitu, který začal oba zájemce cenově vyhrávat proti sobě. Vedlo to k tomu, že se Gulf a Anglo-Persian mezi sebou dohodly a v roce 1933 založily Kuweit Oil Company, ve které měly stejné podíly. Pro ně, ačkoliv si toho nebyly vědomi, to bylo šťastné rozhodnutí, protože se zde nachází více než pětina známých zásob ropy. V případě jejich neshody by se o podíly hlásily i ostatní zúčastněné společnosti, protože s blížící se druhou světovou válkou stoupala poptávka po ropě jak pro vedení války, tak i pro poválečnou výstavbu.

Na příkladech Kuweitu, Bahrein a Saudské Arábie se ukázalo, že dříve užitečná dohoda Red Line začala být pro Američany brzdou pro jejich zájmy na Středním východě. Změněné mocenské pozice po druhé světové válce jim umožnily tuto dohodu zrušit a aniž by se na své dřívější partnery příliš ohlížely, založily v roce 1947 společnosti Standard Oil of New Jersey, Mobil, Texaco a Standard Oil of California novou společnost - Arabian-American Oil

---

Company, známou spíše pod názvem ARAMCO. Ta si dala za úkol společně čerpat současně největší ropné zásoby světa v Saudské Arábii.

14. Ropa a její úloha ve druhé světové válce

Mocenský vývoj v Evropě ve 30. letech dvacátého století ukazoval na to, že Německo, poražené v první světové válce, bude hledat řešení svých ambicí cestou vojenské konfrontace. Tyto snahy byly zřetelnější zejména po nástupu Hitlera a jeho nacionálně socialistické strany k moci.

V této době úloha ropy jako energetického a surovinového zdroje výrazně vzrostla jak v průmyslové oblasti, tak i ve vojenství. Německo v důsledku této porážky na tom bylo hůře než v roce 1914. Uzavřením Versaillského míru zanikl jeho vliv v koloniích a ztratilo svůj podíl v Turkish Petroleum Co. Kromě ropy mu chyběly i další strategické suroviny jako kovy, přírodní kaučuk a podobně. Naproti tomu jeho hlavní protivníci, Anglie, Francie, USA a Holandsko ovládaly světové zdroje všech důležitých surovin. Německo mělo pouze značné zásoby uhlí a kvalifikované chemiky, kteří za své výzkumy, zejména za vysokotlaké syntézy uhlovodíků z uhlí, obdrželi Nobelovy ceny. Známá IG Farbenindustrie se všemožně snažila uvádět vědecké objevy do výroby. Výsledkem bylo dosažení nezávislosti na dovozu hnojiv, zejména ledku, podařila se praktická výroba syntetického kaučuku a řady chemických surovin. Bylo však jasné, že s touto kapacitou by si Německo nemohlo dovolit válečný stav na delší dobu, a proto Hitler volil strategii bleskové války. S tímto cílem byla v Německu přijata řada potřebných opatření.

Díky dovozu se podařilo zajistit nutné zásoby ropy tak, že v roce 1939 mělo Německo na skladě ropu na jeden rok. Jejím hlavním dodavatelem byly USA. Na základě známého paktu Molotov – Ribbentrop probíhaly po určitou dobu také menší dodávky ropy i ze SSSR. Kromě toho bylo v Německu vybudováno 25 továren na pohonné hmoty hydrogenací uhlí, zejména v Leuně, Böhlenu, Zeitzu, Lützkendorfu a později také v zabraném Mostě. Do roku 1944 byly všechny tyto kapacity téměř vybombardovány, ale do této doby pravidelně produkovaly asi 4,5 mil. tun syntetického benzínu ročně (1941). Pamětníci si jistě vzpomenou na řadu tzv. Ersatzprodukte z doby války, kterými byly díky chemii překonávány důsledky válečného stavu.

Hlavními producenty ropy v roce 1939 byly USA (162 mil. t), SSSR (33 mil. t), Venezuela (28 mil. t), Írán (10 mil. t), Rumunsko (6,5 mil. t), Mexiko (5,5 mil. t) a Irák (4,5 mil. t). Kromě SSSR a Rumunska se hlavní naleziště nacházela pod americkou a anglickou kontrolou, v dosahu Německa byla téměř nepodstatná naleziště v Rakousku, Maďarsku a Polsku.

Po obsazení Rumunska v roce 1941 začali němečtí váleční stratégové doufat, že mají ropu pro bleskovou válku zajištěnou. Nicméně blesková válka se zásluhou anglického odporu přestala dařit a německému průmyslu, který pracoval na plné obrátky, začaly chybět pohonné hmoty a mazadla. Proto se Hitler začal zajímat o ruská ropná pole na Kavkazu a Předním východě, ale Stalin německé návrhy na společnou těžbu na Kavkaze odmítl. Existují domněnky, že právě Stalinovo odmítnutí bylo jedním z důvodů k napadení Sovětského svazu. Jisté je, že tlak německé armády v tažení na jih Ruska byl neméně tak silný jako na Moskvu a skončil až bitvou o Stalingrad.

Angličané a Francouzi ve svých plánech na vedení války s Hitlerem s nedostatkem ropy pro německou mašinerii počítali. Již v dubnu 1940, tedy před obsazením Francie, stálo v Paříži připraveno 117 letadel, která měla bombardovat Baku. Mělo to být něco podobného jako bombardování rumunských ropných polí v první světové válce, ale tentokrát k tomu vzhledem k bleskovému obsazení Francie nedošlo. Zájem Hitlera o Kavkaz trval a po napadení SSSR v roce 1941 obsadily Canarisovy výsadkové jednotky Maikop v Krasnodarském kraji v podhůří Kavkazu. V bojích s Rudou armádou však byla těžební zařízení natolik poškozena, že nedošlo k obnovení těžby, a proto se koncem roku 1942 německé jednotky stáhly.

Ani snaha Hitlera získat Přední a Střední východ nedopadla lépe. Rommelova armáda sice úspěšně bojovala v Severní Africe, odkud se měla přes Írán a Irák probíjet na východ a spojit se s jednotkami na Kavkazu, ale tyto plány ztroskotaly v bitvě u El Alamainu. Německému velení zde šlo o mnoho, protože rafinerie v Abadanu dodávala značnou část leteckého benzínu pro RAF.

Stejně dramatické boje jako na souši vedli Němci také na moři. Do poloviny roku 1941 německé ponorky potopily polovinu kapacit anglických tankerů a Anglii hrozila velmi vážná zásobovací krize. Tato situace se zlepšila až po vstupu USA do války, protože americký průmysl byl mimo dosah Göringovy Luftwaffe a mohl nerušeně pracovat na plné obrátky. Pokud jde o lodě, koncem války jich USA vyráběly dvakrát tolik, než kolik jich byly schopny německé ponorky potopit. V této souvislosti je třeba uvést, že Dönitzova ponorková vlčí smečka byla vážným nebezpečím. Tyto ponorky operovaly až v blízkosti amerických břehů a vážně ohrožovaly dopravu ropy z Mexického zálivu na sever USA, kde byla hlavní průmyslová centra. V zimě 1942 – 1943 vyvolaly dokonce problémy při zásobování topnými oleji v New Yorku, Philadelphii a v dalších městech, což bylo politicky nepříjemné, neboť vojenská angažovanost USA v Evropě měla své oponenty i zde. Problém však byl vyřešen během jednoho roku tak, že z Texasu byl na sever postaven ropovod

„Big Inch“. Ponorkové nebezpečí pro vojenské i dopravní lodí spojenců následně výrazně omezil vylepšený anglický sonar a rozluštění německého tajného kódu ENIGMA, díky nimž byla polovina německých ponorek potopena.

V polovině roku 1943 začaly pravidelné americké nálety na rafinerie v Rumunsku a Maďarsku a na továrny na hydrogenaci uhlí. Od roku 1944 létala německá letadla jen na horší benzin a uhlí, které měly nepříznivý vliv jak na rychlost, tak i na dostupnost německých letadel. Palivo se však nedostávalo ani válečným lodím a tankům. Pamětníci si jistě vzpomenou na používání dřevoplynu v automobilech nebo na klepání ventilů špatně „živených“ vojenských vozidel.

Ve stejné situaci, ne-li dokonce horší, bylo také Japonsko. Na ostrovech téměř žádná ropa nebyla, samo Japonsko nedisponovalo žádnými většími ropnými koncesemi a až do vypuknutí války bylo odkázáno na dodávky od cizích koncernů z Dálného východu a z USA. Anglie a Holandsko zastavily dodávky ihned po vypuknutí války v Evropě, USA až v prosinci 1941 po napadení Pearl Harbor. Japonská armáda byla sice ve svém vojenském postupu dlouho úspěšná, ale Angličani i Holanďani dokázali svá výrobní zařízení před obsazením zničit. Také zde musela být většina potřebného benzínu vyráběna synteticky. Ani v této oblasti nelze Japoncům upřít vynalézavost. Benzin vyráběli ze všeho možného, dokonce i z borovicových kořenů.

Mít či nemít ropu znamenalo vyhrát nebo prohrát světovou válku v Evropě i v Tichém oceánu. V dobách Rockefellera znamenala kontrola nad trhem petroleje jen obrovskou majetkovou moc. V době obou světových válek se stala ropa hlavním zdrojem energie a z toho plynula i její obrovská vojenská moc.

15. ROPA – produkční země začínají zlobit

Americké a evropské koncerny si v zemích, v nichž se těžila ropa, zajistily smluvně na mnoho let práva k těžbě i obchodu s ropou. Státy Střední Ameriky a Blízkého a Středního východu si však postupně začaly uvědomovat, jak důležitou surovinu, o níž rozhoduje a z níž bohatne někdo jiný, produkují. Po druhé světové válce se obecně zvedla silná vlna boje proti kolonialismu, v jejímž rámci se pomalu připravovala i vlna odporu namířená proti vládě ropných koncernů. První zemí, která dosáhla v tomto boji úspěch, se stala v roce 1948 Venezuela. V roce 1951 byly podniknuty podobné pokusy v Íránu, avšak skončily porážkou. Vztahy mezi produkčními zeměmi a naftovými společnostmi se přiosťřovaly a vyvrcholily v první vážné ropné krizi v roce 1973. Jak to vlastně tehdy všechno bylo?

Na konci druhé světové války se v USA do značné míry zopakovala situace z doby po válce první. USA vyvážely hlavně do Evropy rekordních 200 mil. barelů ropy a ukázalo se, že takové množství spolu se spotřebou v USA bylo vysoko nad kapacitou severoamerických ropných polí. Prodej však z prestižních i obchodních důvodů pokračoval a deficit byl kryt dovozem z Venezuely a Kanady. Protože bylo stále zřejmější, že kapacity západní polokoule na krytí stále rostoucí spotřeby nestačí, rostl postupně také podíl dodávek ze Středního východu. V roce 1948 bylo historicky poprvé do USA dovezeno více ropy než z ní bylo vyvezeno. Tento druh obchodů však byl velmi zajímavý, protože stále platily dopravní podmínky podle dohody z Achnacarry, takže v Evropě se ropa prodávala za 15 až 16 dolarů za tunu, i když těžební náklady ve stejné době včetně odvodů za tunu ropy činily v Saudské Arábii necelé 3 dolary, na Bahreínách dokonce méně než 2 dolary. Proto byla otevírána nová naleziště v Perském zálivu, v Severní Africe, ale i jinde.

Koncerny sice měly těžbu i obchod pevně v rukou a cílevědomě je regulovaly, ale tlaku producentů zemí nebylo možné déle čelit. V roce 1948, kdy byly USA již netto-dovozcem ropy, Venezuela prosadila místo dřívějších maximálních 12,5 % royalties placení 50% daně z příjmů. Americké koncerny tuto dosud nevídanou podmínku akceptovaly jen pod hrozbou zestátnění těžby ropy venezuelskou vládou. Tento kamínek ale uvedl do pohybu lavinu, kterou se nikdy nepodařilo úplně zastavit.

Je přirozené, že s požadavkem na úpravu vztahů mezi producenty zemí a koncerny se ihned přihlásily země Středního východu, konkrétně Saudská Arábie, Kuvajt, Katar a Bahreín, v jejichž zemích operovaly americké společnosti. Pozice těchto zemí však nebyla tak silná jako pozice Venezuely, protože s těžbou ropy teprve začínaly a nemohly si dovolit vyvinout

na koncernové společnosti dostatečně účinný tlak. Stalo se však něco, s čím naftařské firmy nepočítaly. V Perském zálivu se objevili dva outsideři, firma Pacific Western Co. a firma Aminoil, které místním šejkům nabídli stejný podíl jako měla Venezuela, tj. dělbu zisku „fifty – fifty“. Za těchto podmínek získali outsideři významné koncese ve volném pásmu mezi Kuvajtem a Saudskou Arábií, na které se nevztahovaly dohody Red Line.

Takové dosud netušené výhodné podmínky dostaly do nezáviděníhodné pozice velké šejky, protože se ukázalo, že své koncese prodali „Sedmi sestrám“ příliš levně. Dávali svou nespokojenost patřičně najevo, a tak „Sedmi sestrám“ nakonec nezbylo nic jiného, než zasednout za jednací stůl. V roce 1950 dospěly obě strany k dohodě „fifty-fifty“, která se však od venezuelského vzoru trochu lišila, protože Arabové neznali daň z příjmu. Za základ výpočtu zde sloužila známá „posted price“ po odečtení těžebních nákladů a royalties.

Toto ujednání se však netýkalo Íránu, ve kterém o těžbě a cenách rozhodovala Anglo-Persian Co. Britové, kteří jsou známí svou buldočí povahou, byli velmi neústupní a odmítali všechny pokusy šachových úředníků o jednání na bázi 50:50. Tento spor se vyostřil natolik, že Írán svou ropnou produkci znárodnil. Takový krok se spíše čekal v revolučně laděné Venezuele, ale Írán byl zemí jednoznačně konzervativní. Vysvětlení se opíralo o to, že venezuelské revoluční nadšení se dalo snadno utlumit pragmatismem ropných společností, zatímco vliv Anglie v Íránu se po druhé světové válce vytrácel. Důrazněji se prosazoval vliv Sovětského svazu. Neméně výrazná byla vlna antikolonialismu a projevů radikálních a naivních socialistických nálad. Islám samozřejmě neakceptoval marxistickou ideologii, ale heslo o osvobození od cizáckých vykořisťovatelů a převzetí nerostného bohatství do vlastních rukou bylo politicky nosné. Této politické vlny využil v té době již 70letý íránský nacionalista Dr. Mohamed Mossadegh, jehož snem byla velká mocná Persie. K tomu byla ropa dobrým prostředkem. V napjaté vnitřní situaci nezbylo šachovi Reza Pahlavi nic jiného, než národního tribuna Mossadegha v roce 1951 jmenovat ministerským předsedou. Anglo-Persian Co. a anglická vláda byli prohlášeni za hlavního nepřítele, ale Mossadegh (v transkripci často i Mosaddek) se ukázal jako tvrdý protivník i vůči americkým koncernům. To se v době, kdy stál osamocen proti mocným světa, ukázalo jako začátek jeho konce.

Před vypuknutím tohoto konfliktu byli Britové ze ¾ závislí na dodávkách ropy z Persie. Íránské dodávky se jim podařilo nahradit dovozy z Iráku, Kataru, Venezuely a USA. Anglo-Persian Co. opustila Írán a najednou ve světě nikdo íránskou znárodněnou ropu nechtěl. Nově založená národní společnost National Iranian Oil Company (NIOC) nemohla sama ani těžít, ani ropu prodávat. Tato

skutečnost se nutně projevila ve špatném stavu íránského hospodářství. S návrhem na konsolidaci íránské ekonomiky přispěla jak Světová banka, tak i americká a anglická vláda, samozřejmě za podmínky zrušení znárodnění. Pozice Mossadegha se však zdála natolik silná, že dokonce i šach musel za dramatických podmínek svou vlast opustit.

Vítězství Mossadegha však netrvalo dlouho. Oficiálně nikdy nebylo vysvětleno, jak mohl generál Zahedi v roce 1953 Mossadegha svrhnout. Šach se triumfálně vrátil a již v roce 1954 převzalo konsorcium „Sedmi sester“ a francouzské Compagnie des Petrol na základě kontraktu s NIOC íránskou ropnou produkci a její zpracování v Abadanu. Ropné koncese sice zůstaly v majetku NIOC, ale o ropě rozhodovalo konsorcium. Výroba se postupně začínala rozbíhat, Mossadegh byl zatčen. V roce 1956 byl z vězení propuštěn a až do své smrti v roce 1967 žil pod dohledem.

Z této íránské ropné historie vyplynula důležitá poučení pro její účastníky. Ropná společnost NIOC existuje i dnes a dokazuje, že zestátnění ropné produkce je v principu možné a může být nástrojem politického boje. Velké ropné společnosti se poučily, že není možné spoléhat na dodávky z jedné země. Anglická Anglo-Persian Co., která se přejmenovala na British Petroleum Company (BP), začala horečně podnikat v mnoha jiných částech světa, například v Severní Africe, Nigérii a v Kanadě. Země produkující ropu se poučily, že bez vlastního prodejního aparátu je jejich produkce bez užitku a zcela určitě některé další plány na zestátnění těžby šly zpátky do šuplat. Ale klid netrval dlouho. Za dva roky nastala tzv. Suezská krize (1956 – 1957).

16. Suezská krize a co to provedlo s ropou

V padesátých letech 20. století bylo jasné, že naleziště ropy na Blízkém a Středním východě představují dvě třetiny známých světových zásob. V této oblasti pokrývala Evropa téměř tři čtvrtiny svých potřeb. Tato skutečnost ale měla jeden zásadní nedostatek, a tím byl Suezský průplav, představující úzké hrdlo pro lodní dopravu. Vybudování tohoto průplavu francouzským stavitelem Lessepsem, který později zahájil stavbu Panamského průplavu, znamenalo při jeho otevření v roce 1869 obrovskou vzpruhu obchodu mezi Evropou a Asií, ale ačkoliv jej spravovala anglicko-francouzská společnost, mohl se kdykoliv stát časovanou bombou. Tato bomba začala tikat, když začala Anglie v padesátých letech v této oblasti ztrácet své pozice a Sovětský svaz stále posiloval svůj vliv. V roce 1955 přišly do Egypta první sovětské zbraně a v roce 1956 byla v Jordánsku rozpuštěna „Arabská legie“, která byla naftovými koncerny považována za jednotky chránící přístupové cesty k Perskému zálivu. V Egyptě vládl jako ministerský předseda od roku 1954 G. A. Nasir, jehož protianglické a nacionalistické zaměření výrazně ovlivňovalo dění na Blízkém a Středním východě.

Bezprostředním impulsem ke znárodnění Suezského průplavu se bezděky staly USA, které v létě 1956 podmínily poskytnutí úvěrů na egyptský projekt Asuánské přehradě vstupem Egypta do Bagdádského paktu. To Nasir odmítl a rozhodl se řešit financování projektu zestátněním Suezského kanálu. Protože provoz kanálu se měl i po zestátnění zachovat, velké změny by tento samotný fakt jistě nepřinesl, nebýt však vleklého konfliktu mezi Izraelem a Egyptem. Premiérové Anglie Anthony Eden a Francie Guy Molet se celkem logicky nechtěli tak snadno svého vlivu v Suezsku vzdát, a proto když v říjnu 1956 Izrael zahájil vojenské akce proti Egyptu, poslali do oblasti kanálu anglo-francouzské jednotky výsadkářů s odůvodněním, že „mají chránit životy tam sídlících občanů a mezinárodní právo“. Akce to však nebyla příliš úspěšná, neboť nedokázala zabránit tomu, kvůli čemu do oblasti přišla a kvůli čemu bojovala, tj. uchránit kanál. Egyptanům se podařilo díky potopení 49 lodí zastavit dlouhodobě provoz v kanálu. Ovšem prospěch pro financování Asuánu to také nepřineslo.

Suezská krize měla kromě politických důsledků také vážné dopady hospodářské. Cena ropy silně stoupla a ve známé houpačce se vyšvihl kurs dolaru a poklesla cena zlata. Evropské centrální banky totiž houfně měnily zlato za dolary, aby mohly zaplatit nákup ropy z USA, protože dodávky ze Středního východu ustaly. Silně poškozeni byli zejména Angličané, z nichž ještě navíc létalo peří již při tzv. Abadanském konfliktu, k němuž došlo při znárodnění v Íránu. V Anglii se proto musely vyhlásit přiděly pohonných hmot, které

vystačily jen asi na 10 až 15 km jízdy denně. Podobná situace nastala i ve Francii, kde jim však jejich románský šarm nedovoloval přidělový systém zavádět. Benzin se v nekonečných frontách přeplácel a nakřečkované zásoby majitelů aut se mnohdy skladovaly ve vinných sudech a koupacích vanách. Nedostatek energie vedl Francii k tomu, že oznámila Montanní unii stav nouze, aby mohla získat větší dovozní kvóty levnějšího německého uhlí. Německo bylo postiženo méně než ve Francii, protože jednak mělo značné dolarové rezervy, jednak jeho průmysl pracoval stále ještě ve větším poměru na uhlí.

Pro Ameriku byla Suezská krize obchodně spíše přínosem. Omezení produkce nebylo tak drastické a bylo dobré především proto, aby bylo možné na místním trhu s palivy zvýšit až dosud velmi nízké ceny, a to o 10 až 20 %. Pod heslem pomocné akce Evropě nabízely americké firmy své kapacity na vývoz. Spíše než ropa se prodávaly jen z ní vyrobené hotové produkty, a to v množství, které krylo skutečný deficit asi jen z poloviny. To postihovalo nejen civilní, ale také vojenskou oblast v zemích NATO.

Kupecký pohled na Suezskou krizi je celkem jednoduchý. Ten na ní prodělal, onen naopak vydělal. Strategické vyhodnocení však přineslo jednoznačné poznání, že šlo o krizi, která byla až dosud nejvážnější jak svým rozsahem, tak i svou politickou orientací. Ponechme však stranou politické úvahy a zaměřme se na hospodářské aspekty, odhlédneme-li od toho, zda je dnes možné tyto aspekty od sebe oddělovat.

První závěr se týká dopravních cest. Suezský kanál byl úzkým hrdlem při dopravě ropy z největších světových nalezišť a ukázal se velmi zranitelným. Před vypuknutím konfliktu se v roce 1955 kolem Afriky dopravoval jen asi 1 milion tun, a to jen do Jižní Ameriky, protože to bylo kalkulačně výhodné. Ve stejné době šlo přes kanál do Evropy 67 mil. tun. Na dopravu do Evropy kolem Mysu dobré naděje nebylo v té době ani pomyslení, protože se ještě nestavěly tak velké tankery, aby to bylo kalkulačně přijatelné. Existovaly pouze 4 tankery o objemu nad 50.000 BRT, které pluly přes Suez poloprázdné a dokládaly se v Alžíru.

Suezské zkušenosti vedly ve Spojených státech k výstavbě tzv. Emergency Fleet, skládající se ze 60 supertankerů o kapacitě 60.000 BRT a začaly se projektovat tanky ještě větší. Byla s tím ovšem spojena řada problémů technických i provozních, nehledě na to, že většina přístavů nebyla vybavena tak dobře, aby mohla velké tankery přijímat. Nicméně nouze naučila Dalibora housti, a proto když byl kanál v roce 1967 znovu otevřen, po světových mořích plula řada tankerů o objemu 100.000 BRT i více, které umožňovaly ekonomickou přepravu ropy kolem Mysu dobré naděje.

Dalším ponaučením byla nutnost rozvoje nalezišť mimo Střední východ. Události kolem Suezu vyvolaly potřebu přehodnotit politický postup na Blízkém a Středním východě. Oficiální americká politika ústy prezidenta Eisenhowera sice ujišťovala, že díky zvýšené investiční politice v této oblasti je možné situaci zvládnout, ale koncerny nehodlaly utrácet své peníze v nejistém dobrodružství, a měly snahu vymanit se ze závislosti na tomto regionu. První byla společnost ARAMCO, která výrazně snížila svůj rozpočet v Saudské Arábii, a ostatní ji následovaly. Standard Oil of New Jersey (Exxon) se začal orientovat především na oba americké kontinenty, jiné společnosti hledaly náhradu v Severní Africe, i když Alžír a Libye byly konec konců dosti nejisté arabské státy. Předmětem pozornosti se staly Kanada, Venezuela, Karibik, Kostarika, ba dokonce začaly být zajímavé i „alternativní“ zdroje ropy, jako břidlice a písky, obsahující ropu, bitumen z Orinoco a další. Ekonomicky to ale zatím příliš lukrativní nebylo, protože saudsko-arabská ropa přišla v New Yorku na 2 dolary za barel, zatímco stejné množství ropy z náhradních zdrojů stálo až 7 dolarů. Nicméně i taková cena za nezávislost na dovozu ze Středního východu se zdála přijatelnou, nehledě na to, jakým vývojem cena ropy do konce 20. století prošla.

Další reakcí západních zemí na Suezskou krizi bylo vytváření větších zásob ropy. Jestliže v roce 1955 mělo Německo uskladněnou ropu na 1 měsíc, při krizi v roce 1967 byla tato zásoba již dvouměsíční a v Anglii a Francii dokonce tříměsíční. Tato norma se ostatně cituje dodnes.

Při znalostech současné situace v ropě musíme dát za pravdu ponaučení z další krize, tzv. Šestidenní války. Přes všemožnou snahu západního světa snížit svou závislost na ropě z arabských zemí nebylo dosaženo žádoucího výsledku. Nových nalezišť bylo prostě málo a spotřeba stále rostla. Jestliže v roce 1957 kryly hlavní evropské země své potřeby ropy ze 75 % na Středním východě, přes veškerou snahu tyto nákupy stouply asi na 82 %. Podíl ropy přepravované Suezským kanálem klesl, protože se více nakupovalo v Libyi a Alžíru. Tyto země využily vývoje na ropném trhu a v roce 1960 společně s nearabskými zeměmi Íránem a Venezuelou založily organizaci, která začala nebývalým způsobem ovlivňovat vývoj trhu s ropou a činí tak dodnes. Jako zájmová organizace výše jmenovaných zemí vznikla organizace OPEC - Organisation of Petroleum Exporting Countries se sídlem ve Vídni.

17. Vznik organizace OPEC

Pozice hlavních světových ropných koncernů se dlouhá léta zdála být neotřesitelná, avšak zub času nezadržitelně hlodal na jejich pevnosti.

Dohoda z Achnacarry z roku 1938 byla pro ropné koncerny natolik výhodná, že se jí všechny zúčastněné společnosti držely. Bylo sice nutno řešit některé události, jako např. případ Venezuely v roce 1948 nebo vzpouru v Íránu, ale to se, i když ne bezbolestně, ještě podařilo zvládnout. Suezská krize v letech 1956 - 1957 měla sice trochu jiný charakter, ale také znamenala „Mene tekel“ pro budoucí vývoj. Byly zde však i jiné události, které přispěly k tomu, že se dosud neotřesitelná pozice koncernů začala na konci padesátých let silně drodit.

Především se výrazně zvětšil počet nezávislých ropných společností, které křížovaly cestu „Sedmi sester“. V roce 1960 pracovalo v 90 zemích více než 200 společností zabývajících se ropou, které narušovaly politiku vysokých cen a regulované těžby ropy. Produkující země měly zájem na zvyšování svých příjmů z podílů, a tudíž i na zvyšování těžby. To mělo za následek, že se cena ropy snižovala, čímž klesala i míra zisku. Velmi závažné bylo také to, že na trhu ropy začal intenzivně nabízet Sovětský svaz, který se se svými asi 150 miliony tun dostal na druhé místo za USA, i když samozřejmě s odstupem. Navíc k překvapení celého světa došlo v roce 1959 k tomu, že si v USA, zemi svobodného obchodu, americké koncerny prosadily omezení dovozu ropy. Tento zásah byl zdůvodněn ochranou americké energetiky proti „politicky nejisté ropě“ a prakticky to znamenalo, že zisky ropných společností, působících v USA, se celkem udržely, ale v Evropě a jiných oblastech se návratnost vloženého kapitálu snížila z dřívějších 30 % na méně než polovinu. Také podíl USA na světové těžbě, který v roce 1945 činil 66 %, se za patnáct let snížil na 36 % a podíl na světových rezervách v tomtéž období ze 40 % na pouhých 11 %. Ve snaze o udržení cen se USA pokusily vyvinout nátlak na evropské země NATO, aby nekupovaly ruskou ropu, ale zbytečně. Logickým krokem pak byly korektury „posted price“, které snižovaly docilovaný zisk a tudíž i výši odvodů pro produkční země. První závažný krok při snižování „posted price“ učinila Standard Oil of New Jersey, která oznámila, že v konkurenci se sovětskou ropou snížila své ceny dodávek z Perského zálivu v průměru o 6,5 %, a firma Shell ji bleskově následovala. Anglická BP byla po svých zkušenostech v Íránu vůči producentům zemím opatrnější a slevila jen o 4,5 %. Řada společností se však z obav před reakcí producentů zemí neodvážila cenu snížit vůbec. Tato nejednotnost a váhavost dávaly tušit, že koncerny již nejsou zcela jednotné.

V době těchto cenových bojů probíhala v Iráku další jednání, která zřejmě urychlila, nebo dokonce vyvolala rozhodnutí producentských zemí vytvořit svůj vlastní kartel. V Bagdádu se jednalo o budoucnosti Irak Petroleum Co., kde měli rozhodující vliv Angličané a Shell. Revoluční vláda generála Abd-al-Karim Kassema požadovala zvýšení těžby a zvýhodnění „posted price“. Představitelé koncernu jednání jako obvykle protahovali. V Bagdádu se však neočekávaně jako host objevil šejk Abdulla Tariki, saudsko-arabský ředitel pro záležitosti ropy a pozdější ministr pro ropu. Saudská Arábie měla z poklesu „posted price“ největší ztráty, a proto je jasné, proč Tariki přijel podpořit pozici generála Kassema. Hned v příštích dnech byli do Bagdádu překvapivě pozváni i ropní ministři Íránu, Kuvajtu a Venezuely, aby projednali otázku snižování cen.

Tato situace byla velmi vážná a koncernům bylo jasné, že musí přijít s nabídkou. Bylo však již pozdě. Ačkoliv se sjednotili v tom, že ceny přizpůsobí na úroveň BP, už to nepomohlo. 7. září 1960 producentské země Irák, Írán, Saudská Arábie, Kuvajt a Venezuela založily „Organisation of Petroleum Exporting Countries“. Jejich prvním krokem bylo sdělení všem ropným společnostem, že cenová snížení ze srpna 1960 nebudou v jejich výpočtech dávek a daní brána v úvahu. Nejdůležitějším ujednáním však bylo to, že nově vytvořený kartel zavázal všechny své členy k jednotnému postupu v cenových a množstevních rozhodnutích.

Koncernové firmy nebraly existenci organizace OPEC zpočátku vůbec vážně. Spoléhaly na své dřívější zkušenosti s arabskými státy, které vystupovaly často nejen nejednotně, ale i nepřátelsky vůči sobě. Už v roce 1961 však získaly zkušenost opačnou. Generál Kassem totiž stále požadoval na firemním konsorciu Irák Petroleum Co. (BP, Shell), aby zvýšilo těžbu. Když byl jeho požadavek zamítnut, rozzlobený Kassem odebral konsorciu většinu těžebních koncesí. Všeobecně se očekávalo, že koncerny odpoví stejným způsobem, jak byl v Íránu odstraněn Mossadegh. To se však nestalo a velké koncerny OPEC prostě ignorovaly. Těžba se nejen nezvýšila, ale navíc se začala podporovat těžba v poslušnějších regionech.

V této době se o přízeň produkčních států intenzivněji zajímali noví partneři. Především to byl Sovětský svaz, který se snažil posílit svůj politický vliv. Pomocí hlásání hesel o skončení vykořisťování přírodního bohatství cizinci se mu to celkem dařilo. Na trhu se také objevila řada nových nezávislých firem, které chtěly získat podíl na ropném bohatství v tomto regionu.

Jedním z těchto zájemců byla i státní italská společnost ENI, jejíž odbytovou organizací byla firma AGIP. V čele společnosti stál Enrico Mattei, který je mimo jiné autorem názvu „Sedm sester“ pro hlavní koncernové firmy.

Právě s tímto sdružením měl i své nevyřízené účty, protože mu po pádu Mossadegha v Íránu nedali očekávaný podíl na společnosti NIOC.

Metody pana Matteie, bývalého partyzánského generála z druhé světové války, byly velmi rafinované. Vůči producentským zemím podporoval líbivá sovětská hesla o tom, že přírodní bohatství patří těm, na jejichž území se nachází, a nabízel jim partnerskou spoluúčasť při těžbě. To se těmto zemím líbilo. Došlo k jednání Enrico Matteie s íránskou společností NIOC, při kterém jim Signor Petroleum, jak se mu začalo říkat, udělal neslýchanou nabídku – 75% podíl na zisku. S NIOcem byl kontrakt na tomto základě skutečně podepsán a stal se vzorem pro jednání s ostatními producentskými zeměmi. Tento kontrakt zároveň způsobil trhlinu v postojích kartelových firem vůči OPEC.

Samozřejmě že tímto krokem si odvážný Ital vysloužil velkou nelibost „Sedmi sester“, které měly tisíc chutí zavřít společnost ENI kohouty s ropou. Mattei však včas uzavřel kontrakt na dodávky se Sověty, kteří nutně potřebovali devizy a měli dostatek levné ropy. Enrico Mattei se spřátelil s Chruščevem, a tak dostával ropy kolik chtěl a celou Evropu zaplavoval hotovými produkty z italských rafinerií za ceny, jež si anglo-americké koncerny nemohly dovolit. V této situaci se Mattei vydal na sever a u Ingolstadtu založil nám známou rafinerii ERIAG, která se později stala součástí RVI jako společný podnik BP a AGIP. Pro její zásobování byl z Janova postaven ropovod CEL, který byl až donedávna v provozu.

Zmíněná rafinovanost Signor Petroleum byla i v tom, že v existujícím cenovém boji zaznamenávaly koncernové společnosti stále nižší zisky a byly tak nuceny snižovat „posted price“, což producentské země vhánělo do náručí Signor Petroleum.

Enrico Mattei dosáhl velkého úspěchu, ale dlouho se z něj netěšil. 27. října 1962 se za velmi záhadných okolností zřítilo firemní letadlo ENI na cestě ze Sicílie do Milána. Okolo příčin této havárie se vyrojila spousta dohadů. Týkaly se nejen možné účasti „Sedmi sester“, ale i francouzské tajné služby SCEDE, protože Enrico Mattei měl nevyřízené účty s De Gaulem, neboť podporoval alžírský osvobozenecký boj ENL a měl zásluh na alžírská ropná pole. Shrnutí a podtrženo měl tolik nepřátel, že nikdo nechtěl věřit na přirozené důvody havárie.

18. Šestidenní válka a ropa

Jestliže v polovině 20. století měly ropné společnosti vážné důvody pro to, aby hledaly spolehlivější místa pro těžbu ropy, pak šestidenní válka mezi Egyptem a Izraelem v červnu 1967 potvrdila oprávněnost takového snažení. Příčiny a politické důsledky této války jsou obecně známy. Znamenala okupaci egyptského, syrského a jordánského území a přes snahy OSN je situace v této části světa dodnes nevyřešená.

Pro přepravu ropy přinesla tato válka již druhé uzavření Suezského kanálu od roku 1956. I když situace byla nyní poněkud odlišná, uzavření této dopravní cesty znamenalo pro Evropu, Japonsko i Ameriku šok, protože v této oblasti šlo vždycky především o ropu. Téměř třetina světové produkce ropy byla ze dne na den nedostupná a seskupení producentů zemí organizace OPEC se poprvé podařilo otřást pozicemi všemocných společností. Nešlo však jen o Nasira, který vyhlásil bojkot. Již druhý den po začátku války irácký prezident Abd-el-Rahman Arif nechal zavřít Transarabský ropovod mezi Perským zálivem a Středozemním mořem a saudsko-arabský král Feisal zastavil veškeré dodávky ropy zahraničním odběratelům. K bojkotu se připojily i šejchanáty v Perském zálivu. Krizové zásoby ropy a mamutí námořní tankery sice existovaly, ale situaci neřešily, protože v této době evropské průmyslové státy odebíraly cca 80 % své ropy z arabských zemí v Asii. K bojkotu se přidaly i další arabské státy, zejména Libye a Alžír. Tato forma nátlaku byla označována jako nová zbraň arabských států.

Tato zbraň však nemohla působit příliš dlouho, protože „Arabové nemohou svou ropu vypít“. Muselo se nicméně čekat, až rebelům dojdou peníze, a to netrvalo dlouho. Prvním ulehčením pro koncerny bylo, když nearabští členové OPEC (Venezuela a Írán) bojkot porušili. Také někteří další členové tlačili na obnovení těžby, protože si uvědomili, že bojkot znamená ztráty i pro ně. Již týden po zahájení války byl saudsko-arabský král Feisal informován svým ministrem financí, že státní kasa je prázdná, a proto král přerušil bojkot a ARAMCO mohlo opět zahájit těžbu. I tak tento týdenní výpad těžby znamenal pro Saudskou Arábii ztrátu 30 mil. dolarů, které se přestěhovaly do kapes perského monarchy. V srpnu 1967 následovala v Súdánu konference arabských států, na níž saudsko-arabský ministr pro ropu Ahmed Saki el-Jamani prohlásil, že tak to dál nejde. Arabové si uvědomili, že egyptský nacionalista Nasir, jehož země sama ropu neprodávala, je svedl k dobrodružství, jehož důsledky sám nepocítil. Slavnostně si však slíbili, že jednota zemí OPEC musí být zachována, protože za sedm let jejího trvání bylo v jednání s koncerny dosaženo více než kdykoliv předtím.

Neslavný konec bojkotu vzbudil u koncernových firem naději, že se snad podaří organizaci OPEC rozvrátit. Snad by se to i mohlo podařit, kdyby nedošlo k dalšímu napínavému zvratu, který se tentokrát odehrál v Libyi.

Libye byla v té době království v čele s králem Idrisem. O tuto v podstatě beduínskou pouštní zemi se nikdo nezajímá. Ovšem jen do roku 1959, kdy bylo v Djebelů na Sahaře objeveno větší ložisko výborné nízkosírné ropy. Věci šly rychle kupředu. Jestliže byl v této oblasti v roce 1961 vytěžen necelý jeden milion tun ropy, v roce 1969 to již bylo téměř 150 mil. tun, které byly určeny hlavně pro blízké evropské země.

Král Idris z této změny nedokázal pro svůj asi 1,5 milionový národ, žijící ve špatných podmínkách a v chudobě, nic vytěžit. Velmi pilná však byla úzká nejvyšší vrstva lidí kolem královského dvora, která toto bohatství bezostyšně zneužívala. Korupce libyjských úředníků překračovala všechno, s čím se manažeři ropných společností v arabských zemích až dosud setkávali, a to určitě nebylo málo. Libye brzy dostala přezdívku „Země datlových palem a podmazaných rukou“. Tuto obrovskou korupci v zemi provozovali nejen velké ropné společnosti, ale i malé a nově zakládané společnosti. Zatímco velké společnosti to prý nechtěli přílišnými úplatky „kazit“, ostatní neměli žádné zábrany. Nejznámější v tomto směru byla na začátku neznámá firma Occidental Petroleum Corporation of California, kterou vedl Leninův přítel Dr. Armand Hammer. Za úplatky získal dvě nejvýhodnější koncese v Cyrenaice a jeho původně malá firmička vykazovala za několik let miliardové příjmy.

Podpláčet libyjskou administrativu rozhodně stálo za to. Jestliže ostatní arabské státy již pracovaly na základě principu italského šéfa ENI Matteie „25:75“, v Libyi se podle přání koncernů stále uplatňoval princip „posted price“, který ovšem určovali experti těchto firem. Později experti organizace OPEC vypočítali, že do roku 1965, kdy se Libye k OPEC konečně připojila, přišla asi o 100 mil. dolarů.

Situace v zemi vyvolávala nespokojenost zejména mezi mladými důstojníky libyjské armády, kterým se podařilo v roce 1969 v době státní návštěvy krále Idrise v Turecku pod vedením plukovníka Khadafiho svrhnout královský režim v nekrvavém puči. Pak se věci začaly rychle odvíjet.

Již půl roku po převzetí vlády plukovníkem Mahmoudem el-Khadafim byly ze země vypovězeny základny US Air Forces a rychle je následovali i Britové z Tobruku a z Benghazi. Povzbuzen tímto úspěchem si Khadafi pozval do Tripolisu zástupce ropných společností Occidental, Amerada, Marathon, Shell, Esso a CFP a nadiktoval jim nové předávací ceny ropy. Naftaři byli

---

statečnější než vojáci a Khadafimu 7 měsíců vzdorovali, ale pod tlakem masivních hrozeb nakonec vytáhli bílý prapor. Stálo je to nejméně 50 mil. dolarů ročně navíc proti tomu, co platili libyjskému státu dříve, ale přijali. Ve srovnání se současnými cenami ropy neznamenají tyto rozdíly tolik, ale i tak se s nimi Khadafi údajně rozloučil posměšným pozdravem „Mír budiž s Vámi“.

Tato zkušenost producentským zemím potvrdila, že se situace od dob íránského Mossadegha pro jejich země změnila. A další události následovaly ...

19. OPEC se stala účinnou zbraní

Nové útoky na pevnost západních ropných koncernů na sebe nedaly dlouho čekat. Se svými požadavky se jako první po libyjských událostech přihlásil Alžír a byl ještě neskromnější. Ministr průmyslu Boumediennova státu Belaid Abdessalam přišel s požadavkem zvýšení ropné daně o 37 % se zpětným účinkem a skutečně se mu to podařilo prosadit. Hned po Alžíru se ozval perský šach pavího trůnu, který se však po negativních zkušenostech s Mossadeghem před dvaceti lety rozhodl postupovat opatrně. V zimě 1971 pozval do Teheránu ostatních pět států OPEC z oblasti Perského zálivu, tedy Abu Dhabi, Irák, Kuvajt, Katar a Saudskou Arábii, aby se dohodly o podstatném cenovém zvýšení při prodeji ropy.

Ropné koncerny se snažily na tuto událost zareagovat a dotlačily politické vedení USA k tomu, aby do Teheránu vyslalo náměstka ministra zahraničí USA Irwina, který měl za úkol vzpouzející se producentské země umravnit a eventuálně umožnit napravit škody, které koncerny v Severní Africe utrpěly. USA však při výběru tohoto vyjednavče buď neměla šťastnou ruku, nebo se Irwin více než přímými zájmy koncernů řídil při jednání strategickými zájmy politiky USA. V každém případě použil při jednání málo šťastný argument, že plánované cenové zvýšení ropy by mělo pro průmyslové země včetně Japonska velmi škodlivé důsledky.

Takové starosti byly potentátům z Perského zálivu naprosto lhostejné a s projevením jejich sympatií k ropným koncernům se vzhledem k historii nedalo snad vůbec počítat. Z celé „záchranné akce“ nebylo nic, ba navíc při jednání Reza Pahlewi pohrozil bojkotem dodávek ode všech zúčastněných zemí. To byla ovšem při vysokém podílu dodávek ropy z této oblasti vážná hrozba. Výsledkem bylo, že koncerny kapitulovaly, ale jak se ukázalo později, nebylo to zrovna nutné. Státy OPEC si totiž v té době nebyly zdaleka tak jisté, jak dokázaly předstírat. Při následné tiskové konferenci šach připustil, že „stačil sebemenší odpor a OPEC by byl jednou provždy vyřízen“. Toto pozdní přiznání však již koncernům nepomohlo. Jestliže se všechna dřívější jednání včetně úspěchu Khadáfího týkala jen jednotlivých zemí, kontrakt z Teheránské konference tentokrát znamenal zásadní přesun ve prospěch producentských zemí jako celku a znamenal také obrat ve vztahu ke koncernům a k jejich zemím původu. Alespoň potud, pokud šlo o tehdejší rozložení politických sil. Pro ilustraci stačí uvést, že zatímco prohra koncernů v Libyi stála asi 50 mil. dolarů ročně, konference v Teheránu je připravila o 1,2 miliardy dolarů ročně.

Tím to však neskončilo. Již několik dní po skončení konference se přihlásil alžírský Boumedienne a zestátnil 51 % těžebních a zpracovatelských zařízení Compagnie Francaise des Petroles (CDF) v Alžíru. Pro Francii to byla velká rána, protože většinu svých dovozů orientovala v této době na své dřívější kolonie. Nicméně snažili se bojovat a jako protiakci vyhlásili bojkot na dovoz vína z Alžíru. Víno však přece jen nemá tutéž sílu jako ropa. Již v polovině roku 1971 generál De Gaulle vyvlastnění uznal.

Tento alžírský úspěch ovšem vzbudil žárlivost v Libyi u Khadáfího, který ji projevil dosti kuriózním způsobem. V té době totiž nearabská šachova armáda Íránu obsadila tři ostrůvky v Perském zálivu, což mohlo být vykládáno v neprospěch arabského vlivu v zálivu. Khadáfí obvinil Angličany z toho, že zanedbali svou bezpečnostní funkci v Perském zálivu a že za to tudíž musí zaplatit. Za trest vyvlastnil v prosinci 1971 majetek British Petroleum. Tato akce ovšem měla vážné důsledky a de facto se rovnala vyhlášení války Anglii, protože jako stát vlastnila v BP 49 %! Očekávalo se proto, že Anglie pošle své výsadkáře obsadit Tripolis a vyhlásí bojkot, ale nestalo se nic. Vysvětlení nečinnosti Angličanů je dosti prosté. Jelikož se toto zestátnění týkalo jen BP, ostatním koncernům, zejména texaskému ropnému miliardáři B. Huntovi, přišlo celkem vhod, neboť se zbavily velkého konkurenta. Libyjský plukovník se jim však brzy odvděčil tím, že v červnu 1972 znárodnil 51 % Hunt Oil Corporation a dva měsíce poté potkal stejný osud ostatní americké společnosti. Za nejednotný postup koncerny opět tvrdě platily, ale ponaučení si stále ještě nevzaly.

Mezitím znárodnili v Bagdádu vojáci pod vedením strany BAAS, kteří se stále neúspěšně snažili prosadit podstatné zvýšení těžby ropy, zbývající koncese Iraq Petroleum Co. Tentokrát ovšem koncerny provedly jednotnou protiakci, protože znárodnění se týkalo všech pěti velkých firem, tj. Shell, Esso, BP, Mobil a francouzského CFP. Vyhlásily bojkot, který byl na počátku účinný, protože Irák jako relativně hodně osídlená země byla na pravidelných příjmech z prodeje ropy závislá. Irácké vedení BAAS by asi muselo brzy ustoupit, kdyby je nezachránila Francie, která začala z Iráku levnou ropu odebírat. Začátkem roku 1973 se i ostatní podílníci v IPC vzdali a zestátnění akceptovali.

Tvrdé akce Boumedienna, Khadáfího a Iráku vyvolávaly v OPEC otázku, jak se mají chovat ostatní arabské státy, které se až dosud vůči koncernům prosazovaly umírněnější politikou. Řešení bylo nalezeno během konference v New Yorku, na které se mužem č. 1 stal saudsko-arabský ministr Ahmed Saki al Jamani. Jamani vystudoval v Harwardu a dlouho pracoval ve společnosti Texaco, takže znal dobře nejen mentalitu, ale i poměry v amerických koncernech. Na této konferenci dokázal Jamani koncerny přesvědčit, že

znárodňování je neodvratným procesem a že postupné a kontrolované znárodňování by bylo pro koncerny výhodnější než násilná vyvlastňování bez jakékoliv náhrady. V říjnu 1972 došlo k podepsání tzv. New Yorského míru, který byl formulován v duchu vzájemného usmíření. Protokol stanovil, že účastníci konference z arabských zemí - Saudské Arábie, Kuvajtu, Abu Dhabi a Kataru - mohou ihned odkoupit od koncernových vlastníků 25 % jejich koncesí a zařízení a dále do roku 1985 celkem 51 %. Částka, která měla být koncernům za tyto transakce vyplacena, zůstala utajena. V závěrečném stanovisku se jen konstatovalo, že dohoda byla sjednána na uspokojivém základě. Uspokojivé pro koho? Nikdo nevěřil, že šejkové akceptovali přání šéfů koncernů a že jim zaplatí za koncese, tedy za dosud nevyčerpané zásoby ropy v zemi.

Naděje, že konference v New Yorku přinese pro činnost koncernů jistotu v zásobování ropou se brzy začala rozplývat. Írán, který nebyl účastníkem konference, sice již v srpnu 1972, tedy před podpisem „míru“, průmyslovým zemím slíbil, že jim do roku 1994 garantuje bezpečné zásobování ropou, a pochválil se za „výrazně spolehlivějšího partnera, než jsou rabijáčtí Arabové“, ale už za půl roku stanovil konsorciu Iran Oil Participants takové podmínky pro činnost, že se participantů dobrovolně stáhli, a tak Írán převzal v březnu 1973 veškerou těžbu ropy v zemi do svých rukou. Uskutečnil se tak dávný Mossadeghův sen o převzetí íránské ropy do svých rukou.

Skutečnost, že mocné ropné koncerny přes všechna podepsaná ujednání přestaly přímo kontrolovat situaci v zásobování ropou, potvrdil vývoj čtvrtého izraelsko-arabského konfliktu v roce 1973, který je znám také pod názvem válka Jom Kippur. Ta měla na další vývoj důležitý vliv.

20. Válka Jom Kippur a ropný bojkot

Rok 1973 přinesl další velmi závažnou událost. V den židovského svátku Jom Kippur, který se koná v říjnu, překročily egyptské a syrské vojenské jednotky Suezský kanál a severní hranici Izraele a otevřely tak v pořadí 4. arabsko-izraelský konflikt od roku 1948. Důsledky byly velmi závažné i mimo vojenskou oblast. V Kuvajtu se okamžitě setkala 10 arabských zemí – členů OPEC, aby rozhodly o bojkotu dodávek ropy do zemí podporujících Izrael. Dodávky do USA a Holandska byly zastaveny úplně, ostatní evropské země bez ohledu na svou neangažovanost byly výrazně kráceny, proto zde vznikla velice vážná energetická situace, která jednak vedla k drastickým opatřením vedoucím ke snížení spotřeby pohonných a topných ropných výrobků ve všech dotčených zemích, jednak přispěla k výraznému zvýšení jejich cen.

Problém byl v tom, že v oblasti Středního východu se nachází více než 70 % světových zásob ropy a těží přes 30 % světové těžby. Riziko závislosti na dodávkách z arabských zemí bylo sice již dávno známo, ale především díky příznivým cenám se dovozy stále zvyšovaly. V době této krize pokrývaly USA na Středním východě asi 35 procenty svou potřebu ropy a Evropa ještě mnohem více, např. tehdejší Západní Německo asi 72 %. Proto byl bojkot dodávek ropy citelný především pro Evropu. Tato nelehká situace nakonec sice vedla k rozhodnutí postavit ropovod na Aljašce a rozvíjet těžbu v Severním moři, ale východiska pro západní země byla velmi chmurná.

Šlo skutečně arabským státům jen o podporu boje proti Izraeli, na jehož straně stály USA a některé západoevropské země? Snad také, ale dozajista nejen o to. Vztah jednotlivých států OPEC k USA a k dalším zemím, podporujícím Izrael, byl různý. Monarchistické státy, tj. Saudská Arábie, Írán, Abu Dhabi a Katar, v nich spatřovaly možnou oporu proti revolučněji orientované skupině zemí, které představovaly Libye, Alžír, Irák a také Kuvajt. (Íránský šach opustil Írán až v roce 1979).

Arabské státy rozdělovala v názorech také velikost zisku, který měly z produkce ropy, a to, jak by s ním měly nakládat. Starý šejk z Abu Dhabi ještě mohl ukládat dolary a zlaté pruty pod svou postel. Nový šejk byl však již moderní a z ropných tantiem si ponechával pro potřebu svou a své rodiny jen 12 milionů dolarů. Zbytek rozděloval mezi svých 35 tisíc poddaných, takže na každého vyšlo asi 50.000 dolarů. Potíže neměla ani Saudská Arábie, která při velkém objemu produkce ropy a malém počtu obyvatelstva nevěděla kam s penězi. Vtírala se jen logická otázka, je-li rozumné těžit své bohatství tak rychle a ztrácet na inflaci, nebo je ponechat v písku na lepší dobu. Hůře na tom byly země s početným obyvatelstvem jako Irák, Írán nebo Alžír, které měly

velké industrializační plány, na které jim přes značné příjmy peníze nestačily. Zvýšit těžbu také nemohly, a proto se jejich heslem stalo „Méně ropy za více peněz!“ Toto heslo v podstatě sjednocovalo zájmy všech producentů zemí.

Státy OPEC přišly za odběratelskými koncerny s novým argumentem. Přes všechny již dosud získané úspěchy v nich však i nadále zůstával pocit, že zisky jsou nespravedlivě rozdělovány. Podle statistik OPEC vydělávají spotřebitelské státy prostřednictvím zdaňování produktů na svých trzích cca 62 % a koncerny pak dalších 6 %, zatímco producentů země pouhých 8 %. Zbývajících 24 % tvoří výrobní náklady. Tato argumentace i přes pochybnou oprávněnost kritiky vnitrostátního zdanění produktů vedla země OPEC k praktickému závěru, že cena ropy je stále nízká a že je možné ji ještě zvýšit.

V jaké situaci se nacházely koncernové firmy? Na straně jedné stála nepříjemná závislost na dodávkách ze zemí OPEC, na straně druhé nebyla nová naleziště, tudíž stále rostoucí spotřeba tuto závislost zvyšovala. Podle různých elaborátů by snížení závislosti vyžadovalo na léta 1973 – 1985 enormní částku 800 až 1.300 miliard dolarů. Takové investice by byly při nízkých cenách ropy neúnosné nehledě na mimořádně nízké výrobní náklady v oblasti Perského zálivu. Situaci nejlépe vystihuje index srovnání investičních nákladů na těžbu v různých oblastech:

Perský záliv – 1,65
Nigerie – 2,25
Severní moře – 4,15
Aljaška – 4,35
Hluboké moře – 5,20

Z výše uvedených čísel vyplývá, že čím vyšší ceny OPEC vyhlásí, tím více se ropná pole mimo tuto organizaci zhodnotí. A je třeba dodat, že proti tomu země OPEC vůbec nic nemají, protože zůstávají nákladově bezkonkurenční a bohatství jim déle vydrží.

Vraťme se však k situaci v té době. Obecně lze říci, že státům OPEC nepřišla válka označovaná jako Jom Kippur nevhod. Vyhlášeným bojkotem, kterým byly postiženy především evropské státy, se těžba ropy od října do prosince 1973 snížila asi o čtvrtinu a proti roku 1972 cena vzrostla 4krát na 11,65 dolarů. Irák, Libye a Írán vyhnaly v roce 1974 cenu na tehdy neuvěřitelných 18 dolarů za barel.

Tato cena už byla zřejmě mnoho i pro Američany, proto vypravili do Saudské Arábie předsedu Chase Manhattan Bank a vnuka starého dobrého Johna D. Rockefellera Davida Rockefellera, aby jednal s králem Feisalem. Ten zřejmě zapůsobil, neboť Chase Manhattan Bank si v americkém ropném průmyslu vydobyl dominantní roli. V návaznosti na tuto návštěvu Saudská Arábie bez zjevných příčin snížila cenu své ropy na směšných 5,5 dolarů. Proč právě tolik? Vysvětlení je možné doložit tím, že v roce 1972 označil americký „National Petroleum Council“ cenu 5,28 až 6,69 dolarů za zdůvodněnou úroveň, umožňující investování do nových mimoarabských nalezišť pro dosažení nezávislosti. Tento odhad se nejenže dodatečně ukázal jako nízký, ale navíc ostatní státy OPEC novou cenu neakceptovaly. Cena se nakonec ustálila na úrovni 12 dolarů za barel. I tak však došlo v řadě evropských zemí k vážným rozpočtovým problémům a sociálnímu neklidu. K rozporům, které se naplno projevíly na konferenci v Doharu, došlo i mezi státy OPEC, což bude předmětem další kapitoly.

21. Co prozradila konference OPEC v Daharu

I když v polovině 70. let se zásluhou existence organizace OPEC podařilo producentům zemím výrazně zvýšit ceny ropy a také jejich vlastní podíl na výnosech z nich, nebyla situace v jednotlivých zemích zdaleka jednotná. Tato skutečnost vzbuzovala obavy v průmyslových zemích, které měly strach z další destabilizace v této tak důležité komoditě.

Většina vesměs mimoarabských zemí OPEC, tedy Venezuela, Nigérie, Indonésie a Ekvádor, si myšlenky o budoucnosti a zájmech západu příliš nepřipouštěla. Pro arabské státy však bylo toto téma o mnoho zajímavější. Irák a Alžír dávaly najevo, že by jim v podmínkách studené války bylo docela sympatické, kdyby nad západními státy brzy zavlála vlajka se srpem a kladivem a libyjský vůdce Khadafi se dal na stezku dobrodružství a sázel na anarchistický a teroristický program. Írán měl z důvodu potřeby financování industrializačních plánů stálý zájem o co nejvyšší ceny ropy, ale pro šacha i pro krále Saudské Arábie by marxistická orientace Evropy znamenala katastrofu. Proto si své partnery představovali jinak. O jednotě zemí OPEC nemohlo být řeči a dokonce se objevovaly dohady o možném konci celé organizace. Jak a proč k takové situaci došlo?

Původně se zdálo, že po úspěších dosažených během ropného bojkotu v letech 1973 – 1974 je vítězství producentů zemí definitivní. Nyní však došlo k dělení kořisti a celkem logicky muselo v této oblasti dojít ke sporům. Hospodářská krize v západních zemích v první polovině 70. let způsobila, že obchod s ropou stagnoval. Země OPEC oficiálně sice proklamovaly dodržování dohodnutých cen, ale neoficiálně za zády svých spojenců poskytovaly nákupcům značné rabaty. Jedním z nejslabších článků tohoto řetězu byl Írán. Vzhledem k tomu, že šach neuváženě slíbil svému národu, že do 15 let zajistí v Íránu stejnou životní úroveň jako v rozvinutých západních zemích, dostával se do vnitřních politických potíží. Pro splnění proklamovaného slibu mu nehledě na náboženskou opozici nestačil ani zvýšený dolarový příliv, a proto s podporou Libye, Iráku a Alžíru navrhoval další zvýšení cen o 20 %. Na druhé straně protichůdných zájmů byla Saudská Arábie, kterou do značné míry podporovaly i emiráty Golfského zálivu. Saudská Arábie jednak produkovala mnohem více ropy než Írán, jednak počet obyvatel byl v porovnání s Íránem desetkrát menší, a tudíž už od roku 1974 inkasovala víc dolarů, než kolik jich mohla spotřebovat. Pro srovnání: Írán v roce 1976 získal za ropu 22 miliard dolarů, ve stejné době pak řídká osídlená Saudská Arábie 33,5 miliard dolarů. Tolik saudští šejkové ani nepotřebovali, a tudíž neměli zájem o zvyšování těžby nebo cen. Bez velkého nadšení navrhovali zvýšit ceny pouze o 5 %, maximálně 10 %. Tímto návrhem ovšem nemohli zastánce maximalistického tábora potěšit.

Pro doplnění ilustrace dosti napjaté doby v arabských zemích je možno uvést zajímavou událost z prosince 1975. Tehdy se konala ve Vídni v budově staré univerzity konference ministrů ropy zemí OPEC. Krátce před polednem vnikla do budovy šestičlenná teroristická skupina pod vedením dnes již doživotně odsouzeného „Carlose“, která hledala saudského ministra Ahmeda Salis el Jamaniho. Nejprve se zdálo, že jde o útok izraelského komanda, ale teroristé se záhy představili jako „Paže arabské revoluce“ a zdvořile Jamanimu sdělili, že ho ač neradi budou muset zastřelit, pokud nesplní rakouská vláda do 18 hodin jejich požadavky. Teroristům šlo především o vysílání prohlášení únosců prostřednictvím rozhlasu ve smyslu, že „přijmy všech arabských států z prodeje ropy musí sloužit arabskému boji proti Izraeli“. Rakousko tento i další jejich požadavky splnilo.

Hned druhý den se ukázalo, že za touto teroristickou akcí stojí libyjský vůdce Khadafi. Letadlo rakouských aerolinií, které muselo dát k dispozici rakouské ministerstvo vnitra, přistálo s únosci a s 11 ministry, kteří se stali rukojmími v Tripolisu, kde byli konečně všichni propuštěni.

Za touto na první pohled ne příliš účelově zaměřenou akcí se skrývala snaha Khadafiho demonstrovat vůči ostatním arabským zemím svou moc a postavit je pod tlak podpory protiizraelského boje. Za nepřátele tohoto programu mezi arabskými zeměmi byly označeny Saudská Arábie, Írán a emiráty Abu Dhabi a Katar, které byly monarchisticky spravovány a nepodporovaly dostatečně militantní protiizraelské hnutí, protože jim vadila jeho marxistická orientace. Naopak za přátele arabské revoluce byly považovány Libye, Alžír, Irák a Kuvajt, který v pozdějším vývoji nešetřil svou finanční podporou palestinským organizacím.

V těchto poměrech bylo ve všeobecném zájmu situaci uklidnit, a tak se v polovině prosince 1976 v Daharu, hlavním městě emirátu Katar, setkala 13 zemí OPEC, aby se dohodly o novém stanovení ceny ropy. Barometr nálady při jednání ukazoval na bouřku. Vůdcem bloku maximalistů, kteří prosazovali zvýšení o 40 %, byl Íránec Djamshed Amouzega. Blok umírněných, který navrhoval 5 %, vedl saudsko-arabský Jamani. Na začátku bouřlivého jednání se zdálo, že bude dosaženo kompromisu, přijatelného pro obě strany, tedy na úrovni 15 %. Pravá bouře však nastala teprve nyní. O překvapení se postaral Jamani, který podle nových instrukcí z Riádu vystoupil s návrhem, aby dosavadní základní cena 11,51 dolaru zůstala nezměněna. Oficiální výklad tohoto postupu mělo být vytvoření příznivé atmosféry pro jednání v dialogu mezi průmyslovými státy a rozvojovými zeměmi, dále pro usnadnění řešení blízkovýchodního konfliktu, kde by mohly pomoci zejména USA. Tento návrh

---

však neprošel a Jamani byl ochoten jít na 5% zvýšení. Ani to však nestačilo a v nastalé výměně názorů Jamani dokonce pohrozil, že Saudská Arábie při své kapacitě nebude dodržovat hranice těžebních kvót. Po prohlášení, že za daných okolností bude cena ropy nadále určována pouze trhem, opustil Jamani s vlajícím burnusem konferenci. Roztržka byla zde.

V následných dohadech o důvodech Saudské Arábie k tomuto kroku zaznělo, že po zkušenostech z vídeňského teroristického činu se královský režim obával růstu síly extremistické skupiny pod vedením Khadafiho a cítil se ohrožen. Nepřítel se tedy nacházel ve vlastním táboře a jen úzká spolupráce s demokraticky řízenými západními státy, zejména USA, mohla znamenat trvalé uklidnění. Zdá se, že události, které nastaly asi o 15 let později, tuto úvahu potvrdily. Operace „Pouštní bouře“ proti iráckému Husajnovi odvrátila hrozby napadení Saudské Arábie a emirátů a stabilizovala oblast Perského zálivu.

22. Ropa ve 3. čtvrtletí 20. století

Konání konference v Daharu časově spadalo do období, kdy USA znovu řešily otázku závislosti na dodávkách ropy z dovozu. Střední východ zůstával i nadále hlavním dodavatelem ropy pro evropské země a v USA se závislost na jejím dovozu dále nebezpečně prohlubovala. V roce 1977 již dovážely polovinu své potřeby a zůstávaly jejím hlavním spotřebitelem. Taková závislost byla pro USA závažnou již sama o sobě a vzhledem k politickým aspektům postavení USA v izraelsko-arabských vztazích byla citlivou dvojnásobně. Na dovozech ze Středního východu byl silně závislý i další ekonomický kolos - Japonsko.

Závislost na dovozu ropy do USA se v podstatě neúspěšně pokoušel řešit v polovině 70. let již prezident Nixon. Cílevědomý program úspor energie prosadil až prezident Carter, který se opíral o studie CIA, varující před dalším očekávaným významným nárůstem ceny ropy a energetických surovin vůbec. Byl stanoven úkol snížit dovozy ropy do USA do roku 1985 téměř o polovinu, zvýšit produkci uhlí a zajistit úsporu energie. Podobné plány rozpracovávaly i evropské země.

Státy OPEC většinou nebraly toto ohrožení své vyjednávací pozice vůči západu nijak vážně. Bylo naopak příznačné, že když v roce 1977 ve volbách v Izraeli zvítězil k nelibosti Arabů Menachem Begin, vůdce pravicového bloku Likud, který byl velmi zkompromitován v protipalestinském boji, reagovaly arabské státy OPEC včetně Saudské Arábie výhružkami extrémního zvýšení cen ropy. K nespokojenosti arabských zemí přispěl i neúspěch jednání konference zemí Sever – Jih, jejíž význam byl v tehdejší době velmi zpolitizován. Smířlivé stanovisko Saudské Arábie, která chtěla situaci zmírnit podstatným zvýšením své těžby a svých dodávek, bylo v květnu 1977 paralyzováno, když na saudskoarabském ropovodu do přístavu Ras Tamura došlo k explozi a následným požárům. To mělo za následek, že denní produkce v Saudské Arábii výrazně poklesla a nabídka se tak snížila. V této souvislosti požáry pomohly některým arabským zemím, zejména Íránu a Kuweitu, které měly až dosud potíže s odbytem. Nikdy se nepodařilo zjistit, kdo stál za těmito výbuchy. Podle soudobého amerického tisku to mohly být arabské síly, které měly řadu motivů, ale vyloučeny prý nebyly ani CIA nebo jiné americké instituce. Nespokojeným nemusel být ani prezident Carter, kterému vysoké ceny energie mohly pomáhat prosazovat úsporný energetický program v Kongresu. Na vysokých cenách měl zájem zejména Írán, protože při nízkých cenách by měl šach málo peněz na nákup zbraní, které potřeboval pro svůj velký strategický vojenský program.

Situaci se podařilo urovnat v závěru konference zemí OPEC ve Stockholmu v roce 1977, na které země včetně Saudské Arábie odsouhlasily cenové zvýšení o 5 %. Tím se cena ropy začala blížit k požadovaným 20 dolarům za barel.

Již dříve jsme uvedli, že státy OPEC spojují společné zájmy, ale taktika jednotlivých zemí je ovlivňována jejich politickými a ekonomickými záměry. Ty ovšem nemusí být nutně v rozporu se zájmy koncernů a jejich domovských zemí.

Celková světová produkce ropy v roce 1999 je odhadována na 76.100 tis. barelů denně. Z toho země OPEC vykazují 34.700 tis. barelů denně. Postavení jednotlivých zemí OPEC je následující:

(v 000 b/denně)

Saudská Arábie	10.800	Libye	2.000
Írán	4.800	Indonésie	1.300
Venezuela	3.200	Alžír	800
Spojené arabské emiráty	2.900	Katar	500
Kuweit	2.600	Gabon	400
Irák	2.500	neutrální zóna	500
Nigérie	2.400		

Pro srovnání jsou kapacity ostatních velkých producentů tyto:

USA	8.000	Kanada	3.800
Rusko	6.500	Velká Británie	3.500
Kazachstán	800	Mexiko	3.500
Ázerbajdžán	300	ostatní Asie	5.200
Norsko	3.500	ostatní Afrika	2.400

Události kolem ropy koncem 70. let potvrdily, že v této hře se karta OPEC stala esem, s níž se dodnes musí počítat. Zásady hry se příliš nezměnily a ani principiální změny ve světové politice koncem 80. let ji podstatně neovlivnily. V roce 1979 iránský šach musel opustit svou zemi a Írán se stal islámskou republikou s nekompromisní náboženskou politikou. Ve stejné době se v Iráku stal prezidentem Husajn a mezi oběma státy vypukla v roce 1980 vleklá válka, kterou světové organizace, Organizace islámské konference a Liga neúspěšně řešily řadu let. USA se dostaly do překerní situace v Íránu kvůli svému velvyslanectví v Teheránu a do konfliktu s Irákem se na začátku 90. let dostal celý západní svět a většina arabských zemí, když Husajn napadl Kuweit. Palestinsko-izraelský konflikt, který trvá od roku 1948, se nedaří řešit již více než 50 let a stejně dlouho se tento konflikt týká i ropy.

23. Kolik ropy ještě pro potřebu lidstva zbývá?

Tato otázka trápí prognostiky už hodně dlouho a nikdo na ní nezná odpověď. Nicméně pokládat si tuto otázku je správné, protože zásoby ropy na zeměkouli nejsou obnovitelné, nejsou neomezené a v důsledku stále intenzivnější těžby se stále vyčerpávají. Správnější formulace této otázky by však byla: Jak dlouho bude možno ropu čerpat při ekonomicky přijatelných podmínkách?

Potřeba energie a i její cena ve světovém měřítku stále roste. Změnit druh energie je možné jen tehdy, je-li to ekonomicky přijatelné a nutné. Pro ropu je charakteristické, že její těžba je lokalizována ve stále obtížnějších podmínkách, což s sebou přináší i vyšší náklady. Dnes se v náročných podmínkách ropa těží na Sibiři a na Aljašce v mořských šelfech do hloubky 200 m a předpokládá se, že se půjde ještě dále na sever, do ještě větších mořských hloubek a budou se využívat i ropné písky a břidlice. A to vše tak dlouho, dokud se nenajde ekonomicky výhodnější řešení.

Odhad světových zásob ropy v průběhu doby v důsledku odkrývání nových ložisek neustále zvětšoval:

(v mld. tun)

	zásoby	spotřeba
1959	39,87	0,98
1969	73,20	2,08
1975	89,60	2,70
1996	159,40	3,82

Světová energetická rada (WEC) v roce 1997 odhadovala, že při současné spotřebě ropy vydrží zásoby pouze na 40 let. Stejnou prognózu více méně potvrzuje řada dalších expertů ropných společností a ústavů. Existují ovšem i předpovědi optimističtější, některé až neuvěřitelně. Světová banka (World Bank) došla k závěru, že i přes dosavadní celkovou spotřebu nám ropa může vydržet ještě 600 let. Přejme si, aby to tak skutečně bylo. Výše uvedená tabulka totiž v koloně zásob buduje podezření, že explorační práce se vždy dělá na 40 let a řídí se podle spotřeby. Ve skutečnosti tomu asi tak bude, pokud cena nových ložisek bude pro výrobu a spotřebu ještě přijatelná.

Odhaduje se, že od začátku těžby se do současnosti spotřebovala již více než polovina těžitelných zásob. Tempo nově objevených nalezišť se však neustále snižuje. V současnosti se nově odkrývá jeden barel na čtyři vytěžené. Podle publikovaných odhadů je možné předpokládat, že v letech 2030 – 2040

bude produkce stále rychleji klesat, v důsledku čehož se cena ropy proti dnešku může zvýšit asi 3x, a trh v této komoditě dozná zásadních změn.

Technický pokrok však umožňuje lepší využití známých ložisek, a tím i prodloužení životnosti těžby. Zlepšují se také technické možnosti odkrývání a využívání nových zdrojů a je pozoruhodné, že náklady na otevírání nových vrtů se ve srovnání s 80. lety snížily na jednu třetinu na jeden barel.

I když za posledních 20 let došlo ke značnému vzestupu celkové těžby ropy, dochází přesto k tomu, že úsporná opatření při jejím využívání jsou úspěšná. Svědčí o tom statistika snížení spotřeby ropy v kilogramech na vyprodukování jednoho tisíce dolarů hrubého domácího produktu v letech 1990 a 1999.

země	1990	1999
USA	130,5	114,4
Německo	92,6	84,4
Velká Británie	90,4	71,8
Kanada	144,9	135,1
Holandsko	144,1	127,6
Itálie	94,5	84,5
Francie	84,8	77,5
Irsko	103,6	89,9
Švédsko	114,9	104,1
Dánsko	102,1	92,1

Z tohoto přehledu lze také usuzovat na míru závislosti jednotlivých zemí na ropě a na snižování této závislosti. Je zajímavé, že u některých zemí je toto snižování buď malé, nebo se podíl ropy na tvorbě HDP za stejné období zvýšil.

země	1990	1999
Japonsko	105,1	104,3
Belgie	141,4	138,7
Řecko	155,5	159,0
Portugalsko	120,3	129,6
Španělsko	98,8	114,8

Záměrná regulace čerpání ropy v nalezištích států OPEC ze strany jeho členů a snaha o snižování závislosti na dodávkách ze Středního východu vede k tomu, že podle dnešních odhadů se dosud známá evropská naleziště vyčerpají asi do 10 let. USA, které dnes dováží polovinu své spotřeby ropy, mají vyčerpát svá vlastní naleziště přibližně za stejnou dobu. Podíl států OPEC na světové

těžbě má kolem roku 2015 činit asi 50 %. Je samozřejmé, že tento vývoj posiluje pozici zejména arabských zemí, na jejichž území se nachází 90 % světových dosud známých zásob ropy.

Toto hodnocení přirozeně vysvětluje současný politický zájem na oblasti Středního východu obecně a v posledních letech také na země kolem Kaspického jezera, tj. Rusko, Kazachstán, Turkmenistán a Ázerbajdžán. Odhad zásob v této oblasti je dosud nepřesný a pohybuje se od 10 do 30 miliard tun ropy. Ostatně význam ropy pro světovou ekonomiku a politiku v budoucnosti alarmuje v této oblasti jak Rusko, které se snaží o osu Moskva – Jerevan – Teherán, tak i USA, které vytváří linku Washington - Baku - Ankara. Rusko počítá s existujícím ropovodem z Baku přes Dagestán a Čečensko do Novorossijsk, USA počítají s cestou z Baku přes Gruzii do přístavu Poti Supsa v Černém moři. Jiná americká alternativa, která je velkorysejší, počítá s možností položit ropovod z Tengizu Kaspickým jezerem až do Baku a odtud do tureckého Ceyhanu ve Středozemním moři. Turci mají o tuto možnost značný zájem a maximálně se snaží zpacifikovat kurdská území, kterými by ropovod probíhal. Naproti tomu se jim vůbec nelíbí záměr Bulharska a Řecka obejít výstavbou nového ropovodu Bospor a Dardanely a nabízejí Ukrajině vybudovat nový ropovod z tureckého černomořského Samsunu do Ceyhanu.

Do této hry vstupuje i další mocný zájemce – Čína, jejíž potřeba a dovozy ropy se stále zvyšují. Chtěla by postavit ropovod z Kazachstánu do Číny o délce asi 3000 km. Kazachstán asi nebude proti, protože se potřebuje zbavit své závislosti na Rusku, přes které až dosud vede jeho jediná dopravní cesta pro ropu.

Není divu, že v takové turbulenci nemohl obstát u nás známý pan Kožený, který své zájmy v Ázerbajdžánu neprosadil.

Situace a možnosti řešení v podmínkách současného světa nejsou jednoduché a zabývají se jimi všichni mocní. Inspirace k řešení složitých vztahů a ke snížení vlivu arabských zemí se zřejmě hledá i v dřívějších postupech. Britský expert Cambell navrhuje vyhlásit volný přístup ke všem světovým nalezištím a určení dodávkových kvót pro různé regiony. Tento návrh se v podstatě kryje s představami USA, ale prosadit jakékoliv přijatelné řešení pro všechny bude obtížné.

Hovoříme-li o ropě, nelze se vyhnout alespoň stručné zmínce o cenách. V současné době je asi 80 % vytěžené ropy využíváno jako energetického zdroje, který se promítá do všech hospodářských oblastí, počínaje dopravou, přes výrobní činnosti až k zabezpečování životních a kulturních potřeb

společnosti. Cenová labilita této komodity proto ovlivňuje celkový hospodářský i politický vývoj. Většinu ostatních surovinových trhů je možno považovat za víceméně stabilní a u některých, zejména u zemědělských surovin, je zaznamenáván i významný cenný pokles. U ropy se v cenové politice promítají i politické ropné krize, které ovlivňují hospodářský vývoj. Cena ropy stále roste, ale faktem zůstává, že výše nominálních cen nevystihuje skutečnost. Nominální ceny je nutné korigovat s vlivy inflačními. Když v říjnu 1998 klesla cena barelu ropy na 12 amerických dolarů, byla skutečná cena po odečtení inflace proti roku 1973, tj. proti období před první ropnou krizí, dokonce o něco nižší než tehdejší nominální cena tj. cca 3 dolary. Inflace pokračuje stále, a proto se ceny nemohou vrátit za normálních podmínek ke svému srovnatelnému nominálnímu základu.

Cena ropy byla před vypuknutím ropného boomu v Americe v 19. století asi 20 dolarů za barel. V roce 1860 se v důsledku nadprodukce v Pensylvánii snížila na 2 dolary za barel a v době občanské války v USA v letech 1861 – 1865 klesla cena na 10 centů včetně sudu. Pak se sice cena postupně zvedala, ale po prudkém zvýšení nabídky texaské ropy se v roce 1902 cena znovu zhroutila na 20 centů za barel.

V době nedostatku ropy po druhé světové válce se cena za barel pohybovala na úrovni do 3 dolarů. Až do vypuknutí Suezské krize v roce 1956 byla cena víceméně stabilní, po této události se však zvýšila více než razantně. Po založení organizace OPEC a v důsledku vývoje mezinárodní situace v 60. letech se dosud neochvějná pozice koncernů z doby vytvoření kartelu v roce 1928 začala drolit a přestal platit diktát cen. V roce 1972 před vypuknutím první ropné krize se cena pohybovala na úrovni 2,80 dolaru za barel. V roce 1973 byla cena již na úrovni 11,56 dolaru a v roce 1977 stála ropa kolem 15 dolarů. V osmdesátých a devadesátých letech se docilované ceny pohybovaly v průměru takto:

(v amerických dolarech za barel)

1985	1986	1987	1990	1991	1993	1995	2000	2001
27,59	15,07	17,42	21,34	17,77	15,78	16,81	28,00	?

Silné koncernové podniky se snaží cenový vývoj ropy kontrolovat zejména ve vztahu k vývoji trhu rafinérských produktů. Vysoké ceny pomáhají prosazovat úsporná opatření v energii, posilují podněty k hledání alternativních zdrojů a mohou mít i pozitivní vliv na dodržování hlavních emisních limitů. Je také skutečností, že těžba ropy v technologicky a klimaticky náročných nalezištích se vyplácí až po dosažení určité cenové hladiny. Například těžba ropných písků a břidlic je ekonomická až při ceně nad 60 dolarů za barel, což by prý mělo nastat asi za 20 let. V této souvislosti se vyčítá zemím OPEC, že této skutečnosti využívají k promyšlenému cenovému lavírování.

Zásadní řešení, o kterém ovšem není jasno, zda by vyhovovalo všem, je vyvinout efektivní alternativní energetické zdroje v přijatelných cenových relacích. Podle odborníků k tomu dojde až v době celkové energetické krize, tedy ne dříve než za 30 let. Dílčí kroky ovšem nejsou vyloučeny. Jako příklad může sloužit tzv. bionafta, palivo pro vznětové motory. Jedná se o metylester řepkového oleje, který je v určitém poměru smíchán s ropným produktem. Podobnou možnost pro pohon automobilů skýtá i kvasný líh. Zdokonalování těchto druhů paliv, zejména vhodných aditivů, si však vyžádá další úsilí.

Ropa je velmi cennou směsí uhlovodíků, které jsou jen asi z 20 % využívány pro jiné účely než ke spalování s energetickým cílem. Jejich zhodnocení petrochemickými procesy na suroviny jako ethylen, propylen, buten, benzen a mnoho dalších by bylo mnohem prospěšnější a prozíravější. Je známo, že na výrobu 10 km PVC potrubí o průměru 10 cm je zapotřebí 5x méně energie než pro výrobu stejného potrubí litinového. Na výrobu skleněných lahví je potřeba 2x více energie než na lahve z PVC nebo polyethylenu. Místo 100 litrů benzínu, který spálíme v motoru osobního automobilu asi po ujetí 1000 km, by bylo možné ze stejného množství ropy vyrobit 25 pánských košil, 180 m vodovodního potrubí, jednu automobilovou pneumatiku a 200 párů dámských punčoch. V roce 1957 skupina biologů v Laveře v Marseille při hledání způsobu, jak odstranit parafin z motorové nafty, objevila, že při nasazení určitého druhu mikroorganismů tyto dokáží přeměnit parafin na bílkovinný prášek vhodný pro krmné účely. Tato bílkovinná látka byla úspěšně odzkoušena při krmení jatečných zvířat a potvrdila se její zdravotní nezávadnost.

Snad jednou bude „mystická surovina“ - ropa využívána ve větší míře i k jiným účelům než jejímu spalování.

Toto je v největší stručnosti historie suroviny, která snad nejvýraznějším způsobem dokázala změnit svět a život člověka.

